Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 29 (10321) | 1977 чылдың февраль 4, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ПАРТИЯНЫҢ КЫЙГЫРЫЫНГА ТЫВАНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЛЕР-БИЛЕ ХАРЫЫЛААРЛАР

СОРУК КИРИИШКИН

Февраль 2-де Ильника суурнуң клубунга колхозтуң бүгү чону чыглып келгеи.

Колхоз даргазы В. М. Рыжов хуралды ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиргише секретары эш Л. И. Брежнев баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составы хуралдың хүндүлүг президиумунга диннеттинг адын часкаашкыны-биле соңгаан.

Колхозта партбюро секретары Т. С. Салчак чыылганнарның мурнунга дыңнадыг кылган, «Тиилелге» колхозтуң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың бирги чылында күрүнеге 27,4 тонна дүктү, 5313 тонна тарааны сатканын, ол ышкаш сүт, эт садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткенин ол дыңнаткан. Бо чылын ильинкачыларның соруглазы улуг: 310 тонна этти, 690 тонна сүттү, 2800 тонна тарааны күрүнеге садарын хүлээнген.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партияның Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чыылганларның мурнунга делгеренгей чүве чугаалаан. Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бистиң чуртувустуң, республиканың, оон иштинде «Тиилелге» колхозтуң ажылчы чоннарының чедиишкиннерин ол тодаргай айыткан. Республиканың ишчилери 1976 чылда 2940 тонна дүктү, 27800 тонна этти, 25 муң тонна сүттү күрүнеге сатканын, ол ышкаш 195 муң тонна тарааны чыып ап, оон 63 муң тоннаны күрүнеге сатканын Григорий Чоодуевич Ширшин чугаалаан.

Төрээн чуртуның күүгү-шыдалын быжыглаарынга төлептиг үлүүн киирип турар «Тиилелге» колхозтуң ажыл-ишчилериниң маадырлыг күш-ажылын СЭКП обкомунуң бирги секретары тодаргай чугаалаан болгаш амгы үеде оларның ажыл-хөрээнде бар чамдык четпестерни айыткан.

«Тиилелге» колхоз 1976 чылдың түүнелин ёзугаар республиканың ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдің болган ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун Г. Ч. Ширшин колхозтуң төлээлекчилериниге тывыскан.

Оон соонда Г. Ч. Ширшин колхозтуң алдарыг механизатору Дойбан Дапыянович Даваага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын помчаан, Ленин орденин болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының Алдын Сылдызын Дойбан Дапыянович Давааның хөрөөнге ол кадап берген.

Колхоз даргазы В. М. Рыжовка Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин, комбайнер Сергей Демчиевич Оюнга Күш-ажылчы Алдар ордениң үшкү чергезин, колхозтуң баш агроному Фома Иванович Бортниковка «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальды эш Ширшин база тывыскан.

— Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның 1977 чылдың январь 31-деги доктаалын силерниң колхозтуң ажыл-ишчилери таныжып, совет эрге-чагырганың алдан чылдарда чедип алган өндүр улуг чедиишкинин өөренип эгелей берген-дир. Ол доктаал болза, бистиң ажылживистиң дайынчы программазы болур. Оон-биле кады СЭКП ТК-ның совет улуска Чагаазы, Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы бистиң дайынчы программавыс болур, оларны ажыл-херек кырынга боттандырарынга силерниң колхозтуң ажыл-ишчилери эвээш эвес улуг-хуузун киирер дээрзинге партия обкому бүзүреп турар—деп, түүнелинде Г. Ч. Ширшин чугаалаан.

Шаңватканнарның өмүнээзинден Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Даваа чүве чугаалаан, мынча дээн:

— Бодүүн колхозчуның ажыл-ижин бедиг-биле үнелээн-дүүн төрөөн Коммунистиг партиямга, Совет чазаамга сеткил-сагыжымны өмүнээзинден өөрүн четтиргенимни илергейледим. Партия, чазактың ада сагыш салыышкынына харыы кылдыр база Улуг Октябрьның 60 чылынга төлептиг ужуражыры-биле бодумга бедиткен социалистиг хүлээлгени алган мен. Часкы тарылга үезинде хүн бүрүнүң эдлчег нормазын 130 хуудан ажыр күүседиримни, ол ышкаш ажаап алышкын үезинде хүлээлгеде көрдүнгениндеи ажыр 200 тонна тарааны бастырарымны немей хүлээнип тур мен.

1976 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилери болган ук колхозтуң тракторхову бригадазының, хөй чылдыг сигеннери өстүрер талазы-биле звеноның толгаалчилериниге партия обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдің болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломнарын СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары Н. Н. Федоров тывыскан.

ЧУРУКТА: СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының Алдын Сылдызын Д. Д. Даваага тыпсын тур.

А. АИР.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу

Шалыпчы ажылдаар

Кызылдың сайгарылга базазының коллективи дүүн эртен эрте, ажыл шагы эгелээр мурнунда байырлыг митингге чыглып келген. Митингини базаның директору Е. М. Антонов ажыткаш, директорнуң оралакчызы Ю. П. Зянинге сөс берген.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП Төп Комитединиң 1977 чылдың январь 31-де доктаалын кысказы-биле коллективке ол таныштырып, ук доктаалдың ханы уткалыг, улуг ужур-дузалыын чугаалаан, ажыл-ишчи коллектив бүрүзүнүң планнары, хүн бүрү ажыл-херээ ону боттандырарынче угланган болурун айыткан.

Коллективте партия организациязының секретары К. Ч. Ширшин Кызылдың сайгарылга базазының ажыл-ишчилери, Тываның бүгү чонубиле бир домей, ук доктаалды чүүлдүгүнүп көрүп, бүрүнүбиле деткээнин демдеглевишаан, кижи бүрүзүн шалыпчы ажылдаарынче кыйгырган.

Санал берген ажылчыннар СЭКП Төп Комитединиң доктаалынга харыы кылдыр улам-на хол дыңзыг, хүүда планнарны хуусаа бетинде күүседири дээш кызымак ажылдаарын шынзылып турган.

Ынчангаш Кызылдың сайгарылга базазының коллективи бар курлавырларын санап көргеш, үлетпүр протукциязы бүдүреринин планын Улуг Октябрьның 60 чыл оюнуң байырлалынга таварыштыр күүседир деп хүлээлгени алган.

Н. ООРЖАК.

Деткип тур б и с

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын Кызылдың харылзаа белдириниң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары улуг көдүрүүшкүп-биле уткаанар. Коллективтеги ол чугула болуушкунга турескаатган хуралынга автоматтыг телефон станциязының электромеханиги Ф. Оюн, цех начальнигиниң оралакчызы А. Ломакина, телеграф инженери Н. Савельева олар чүве чугаалаан. Доктаалды бүрүнү-биле чүүлдүгүнүп, деткип турарын дыңнатпышаан, харыызачылар Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга турескаадып алган социалистиг хүлээлгелерин долузу-биле күүседир дээрзин бүзүреткеннер.

Бистиң корр.

Техника септелгезин дүргедедир

Февраль 1-ге чедир республиканың колхоз, совхозтарында 831 тракторну, 147 комбайнны, 862 андазыны, 776 сеялканы септеп дооскан. Часкы хову ажылдарының эгелээринге чедир ам-даа 1000 ажыг тракторларны, 800 ажыг тараа ажаар комбайннарны, 448 андазыны, 624 сеялканы болгаш өске-даа техниканы септээри арткан.

Колхоз, совхозтарның механизаторлары, «Сельхозтехника» бүдүрүлгелериниң септекчилери бо чугула ажылды эки эгелээш, эрткен чылдың дөртү кварталында техника септээринин планын күүсетсе-даа, бо чылдың баштайгы айында септелгени саадткан. Январь айда тракторлар септээринин планын 89 хуу, комбайнар септээрин 22,2 хуу, андазыннарны — 69, сеялкалар септээрин 84 хуу күүсеткен.

«Сельхозтехника» каттыжыышкыны эрткен чылдың октябрь айдан эгелээш бо хүнге чедир планда көрдүнген 135 тракторну, 55 комбайнны чедир септеваан бооп турар.

Танды район январь айда 28 комбайн септээр тургаш, чүгле 6-ны септээн. Бо чурагайларны дес-дараалаштыр көргүзерге январьда Каа-Хем район 20-ден 6-ны, Кызыл район 12-ден 2-ни септээн. Тес-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем районнар тракторлар септээрни, а Танды, Кызыл, Тес-Хем районнар, «Көк-Тей», «Сукпак» совхозтар көдээ ажыл-агыйның кожуг машиналарын септээрин шуут чорутпайн турар.

Каа-Хем, Кызыл районнарның чамдык ажыл-агыйлары январь айда техника септээринин темпизин күштелдирериниң орнунга септелге мастерскаларын техника турар чер кылдыр ажыглап, септелгени колдуунда чорутпаан.

Септелге ажылдарының шынары куду бооп турар. «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга январьда септээн 7 тракторну хынап көөрге оон бежинде чедир кылдынмаан чүүлдер бары илерээн. Септеп дооскан 24 комбайнның сези база чедир кылдынмаан болгаш оон-даа өске.

«Кара-Хаак», «Тиилелге» болгаш өске-даа совхозтарда септелгенин шынары куду.

Эрткен чылдарда болгулаан четпестерден көдээ ажыл-агыйның район эргелелдериниң болгаш «Сельхозтехниканың» салбырларының удуртукчулары чогуур түүнелдерни үндүрүп албаан. Тарылга үезиниң мурнунда техниканы белеткээрин сонгаарладыры кандыг багай түүнелдерге чедире бээрин, оон түүнелинде септелгени далаш-биле болгаш шыкары куду кылдыр чорудары көдээ ажыл-агый культураларының эвээш дүүгүүг болурунун кол чылдаганнары болур.

«Сельхозтехниканың» бүдүрүлге черлери колхозтарга болгаш совхозтарга эвээш дузалап, хөй таварылгаларда керээде көрдүнген хүлээлгелерни үреп, септелгеден техниканы үндүрериниң хуусааларын үзүп, ажыл-агыйларның артык кезектерге хереглелдерин кошкак өөренип көрүп, кошкак хандырып турар.

Трактор, комбайн, көдээ ажыл-агый машина бүрүзүн чогуур үезинде хову ажылдарына белеткээн турарын, оларны эң-не бүдүрүкчүлүү-биле ажыгаар арганы тургузарын колхозтарны, совхозтарны, «Сельхозтехника» каттыжыышкыннарының механизаторлары, инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарының чугула хүлээлгези деп санаар ужурлуг.

БҮГҮ-НИИТИ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ

Школа амыдыралында база бир харыысалгалыг үе — өөредилге чылынын ийиги чартыы эгелээн. Ол үе Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг демдеглээр дээш чоннуң көдүрлүүшкүнү-биле ханы холбаалыг. Бо өөредилге чылынын бирги чартыында республиканың улус өөредилгезинин ажылдакчылары чер-черде партия, совет органнарның хүн бүрүде деткүмчезинге даянмышаан, аныяк салгакчыларны өөредир, кижизидер талазы-биле чедиишкиннерлиг болганнар. Республикада бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезинин Хоойлузун боттандырар талазы-биле ажыл эки-жээн. 1970 чылда ук Хоойлунуң күүселдези Тывага чүгле 63,3 хуу турган болза, 1976 чылда 85 хуу болган. Сес класс доосканнарның 92,7 хуузу янзы-бүрү ортумак өөредилге черлеринде база ниити билигниг ортумак школаларында өөредилгезин уламчылавышаан. Ол болза 1975—76 өөредилге чылында турганындан 5,3 хуу хөй бооп турар.

Аныяктарның ортумак эртем чедип алырынга кол рольду ниити билиг школалары ойнап турар. Ынчангаш сес класс дооскан өөренікчилерниң колдуун тоску класска хүлээп алгаш өөредир сорулгабиле тайылбыр ажылын өөренікчилерниң болгаш ада-нелерниң ортузунга калбарткан. Оон түүнелинде бүгү сес класс доосканнарның 70,6 хуузу тоску класстарда өөренип турар. Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Тожу, Эрзин, Өвүр районнарда партий, совет болгаш улус өөредилге органнарының бо талазыбиле ажылы эки.

10—12 чыл бурунгаар бирги класска турганнарның 77 хуузу эрткен чылда өөредилгениң янзы-бүрү хевирлерин дамчыштыр ортумак эртемни чедип алган. 1970 чылда ол көргүзүг үүгле 51 хуу турган. Бо өөредилге чылының бирги чартыында өөредилге хуузу Тожуда 98,2, Танды — 97,7, Бии-Хемде — 98,1 болган. 4—5 демдектерге өөренип турарларның саны сөөлгү үеде 7 хуу өскен.

Ынчалза-даа чамдык районнарда аныяк өскенни өөредип, кижизидериниче кичээнгей кошкак. Ынчангаш ында улус өөредилгезинин кол-кол көргүзүглери ниити, республиканың ортумак деннелинден безин чавыс. Барыын-Хемчикте 1976 чылда сес чыл бурунгаар бир класска турган уругларның үүгле 60,6 хуузу, Каа-Хемде — 74,9, Өвүрде — 81,8, Чөөн-Хемчикте — 83,3 хуузу сес классты дооскан. Ортумак өөредилгени боттандырарынга ниити билиг школазының ролюн чедир үнелевес чорук чамдык районнарда бар. Ылангыя Каа-Хем, Бии-Хем, Кызыл районнарда болгаш Кызыл хоорайда бо талазы-биле ажыл дыка сула. Улус өөредилгезинин органнары үүнүн-даа мурнунда бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезинин Хоойлузунун күүселдезин чедип алыр ужурлуг.

Уруглар ортузунга школадан болгаш класстан дашкаар ажылдарны күштелдирери чугула. Өөренікчилерниң хостуг үезин өөп ажыглаарынче угланган организас-массалыг ажылдарны калбартып чорутса эки. Кичээлдерден хостуг үелерде школаларның спорт залдары,' шөлдери, библиотекалар, пионер өрээлдери болгаш Культура бажыңнары уруглар-биле кижизиндилге ажылын чорударының төвү болган турар ужурлуг.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижидерибиле чергелештир школаларның материалдыг базазын быжыглаар апаар. Эрткен беш чылда республика школа тудуунун планын күүсеткен. 8728 олуттуг школаларны туткан. Онгу беш чылда 15787 олуттуг школаларны, 3740 олуттуг уруглар садтарын тудары планда көрдүнүп турар. Ол дээрге тоску беш чылдың тудуг программазыдан ийи катап улуг. Бо сорулганы күүседиринге бүгү күштерни, бар аргаларны ажыглаар апаар.

Бо беш чыл школаларның кабинет системазынче шилчиринин чылдары болур. Школа, район бүрүзү өөредилгенин кабинет системазынче шилчиринин планын тургускаш, эртем бүрүзүнге өөредилге херекселдери, көргүзүг материалдары-биле бүрүн хандыртынган кабинеттерни дериир ужурлуг. Бо ажылга школаларны шефтеп турар коллективтерниң киржилгезин күштелдирер болза эки.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырарынга улуг рольду ажылчын болгаш көдээ аныяктарның кежээки школалары, бот-өөредилгениң школазы ойнап турар. Чүгле сөөлгү үш чылда оларны дамчыштыр ортумак эртемни 3493 аныяктар чедип алган. Ажылчын аныяктарны өөредир талазы-биле ажылче партияның Кызыл хоорому, Бии-Хемниң, Барыын-Хемчиктиң, Каа-Хемниң райкомнары кошкак кичээнгей салып турар. Бо ажылга профэвилел организацияларының киржилгези четпес.

Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезин боттандырарынга таарымчалыг байдал бисте тургустунган. Ажылдың участок бүрүзүнге башкыларның, школа коллективтериниң, оларның удуртукчуларының харыысалгазын улам бедидери — чедиишкиниң үндезини. Быжыг билиглиг, бүгү талазы-биле сайзырангай, күш-ажылчы чаңчылдарга кижизиттинген, төлептиг салгалды белеткеп үндүрери — школаларның кол сорулгазы.

СЭКП Төп Комитединде

«Ажылчы чоннарның чагыгларын күүседириниң шынарын экижидер болгаш оларны хандырарының культуразын бедирер талазы-биле РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң ажылының дугайында» СЭКП Төп Комитеди доктаал хүлээп алган.

Партияның XXIV болгаш XXV съездилериниң шийтпирлериниге дүүшүүр чоннуң амыдырал хандырылгазын хөгжүдер талазы-биле чуртта улуг хемчеглерни боттандырып турар, ыпдыг хандырылганы улам ыцай экижидери күүне талазы-биле улуг ужур-дузалыг үүл болуп турар деп хүлээп алдынган доктаалда демдеглээн. Чогум утказы-биле алырга, соөлгү чылдарда улус ажыл-агыйының чаа адыры тургустунган, амыдырал хандырылгазының албан черлериниң бүдүрүлгелериниге барык 2,5 млн. кижи ажылдан турар, 1977 чылда амыдыралга ачы-дуза чедирерин боттандырарының хемчээли 6,3 млрд. рубль ажа баар.

Ол сорулгаларны боттандырарынга дыка улуг роль РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң системазынга онаажыр, чурттун ажылчы чоннарынга чедирип турары амыдыралчы ачы-дузаның 40 ажыг хуузу оон үлүг-хуузунга хамааржыр. Партияның болгаш чазактың доктаалдарын күүсетпишаан, ук министерство хандырылганы сайзырангайжыдар, бүдүрүлгелер четкизин калбартыр, оларны амгы үениң дерилгелери-биле дериир дээш чамдык хемчеглерни ап турар. Чүгле тоску беш чылда ол адырны хөгжүдеринге 800 млн. ажыг рубльди бергеи, хөлпү химиктиг арыглаар болгаш будуур, иштики хөп чуур дыка хөй санныг фабрикаларны, амыдырал хандырылга бажыңнарын, ательелерни, мастерскааларны болгаш хүлээп алыр пунктуларны туткан. Амыдыралга ачы-дуза чедирерин боттандырарының хемчээли 1,5 катан, оон иштинде кодээ чергелерге — 1,8 катап өскен.

Ынчалзажок Россия Федерациязының чоннуң амыдырал хандырылгазының чедип алдынган деннели салдынып турар негелделерден ам-даа хожудап турар деп, СЭКП ТК саналаан. Ачы-дуза чедирерин калбартырының, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш чагыглар күүседириниң шынарын бедиериниң, ажылчы чоннарны хандырарын эки организастаарының бар аргалары долу ажыглаттынмайн турар. Хандырылганың шынарының болгаш культуразының айтырыглары РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң, бүдүрүлгелерниң инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш удуртур составының ажыл-чорудулгазының ам-даа кол утказы болбайн турар.

Ачы-дуза чедирериниң дыка хөй бүдүрүлгелери хөптерни даараарының болгаш химиктиг арыглаарының, иштики хөп чуурунун, культура-амыдырал эт-херекселдерин септээринин талазы-биле чагыгларны күүседириниң хуусааларын үреп база куду шынарлыг кылып турар дээш, ачы-дуза чедирериниң хевирлериниң эвээжи, хүлээп алыр пунктулар четкизиниң чедишпеан болгаш оларның ажылдаарының чурумун эптиг кылдыр тургуспааны дээш ажылчы чоннарның хомудалдары кирип турар.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының мурнакчы дуржулгазын болгаш дешпилгелиг хевирлерин оожум нептередин турар. Эрткен чылын бүдүрүлгелериниң 16 ажыг хуузу ачы-дуза чедирерин боттандырарының планнарын күүсетиваан. Чита, Архангельск областар болгаш Бурят АССР ачы-дуза чедирер талазы-биле планныг оплалдарны күүсетиваан. Чамдык черлерде амыдырал хандырылгазының объектилерин ажыглалга киирерин хандырбайн турар, күүлдерин чоп ажыглавайн турар, септелгени четпес организастаан турарының уламындан дерилгелерин дыка хөй кезин апаа турар.

РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң талазындан бүдүрүлгелерни кадрлар-биле быжыглаар дугайында, оларның мергежилин бедидер болгаш оларны системага быжыглаар дугайында шаг-үргүлүү саглып салбайн турар.

Амыдырал хандырылга черлериниң чиг-этке, материалдарга, химикаттарга болгаш специализастаан автотранспортка негелделерин долдур хандырбайн турар. Дериг-херекселдерни, амыдырал техниказын септээринге ажыглаар артык кезектерни ажылдап кылырының болгаш амыдырал хандырылгазының системазынга бээриниң сиваалдаларын үргүлүү-ле күүсетпейн турар.

Чамдык областарның, хоорайларның болгаш районнарның партия, совет бала профэвилел органнары чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң коллективтериниге кижизидикчи ажылды күштелдирер дугайында чогуур сагыш салыышкынын илергейлевейн турар, дүдынган ажыл-херээ дээш кадрларга бедик негелдени кылбайн турар.

Партияның XXV съездиниң хүлээп алганы чоннуң чаагай амыдыралын бедиериниң программазының чугула тудуш кезээ болур, чурттакчы чоннуң амыдырал хандырылгазын улам ыцай экижидер талазы-биле практиктиг хемчеглерни боттандырарынга чер-черниң партия, совет, профэвилел болгаш ажыл-агый органнарының кичээнгейин мөөнүзэри эргежок чугула деп, СЭКП ТК саналаан. СЭКП ТК-ның Чиргише секретары эш Л. И. Брежневтиң съездиге илеткелинде болгаш СЭКП ТК-ның октябрь (1976 ч.) Пленумунга чугаазында тайылбырлаттынган чүүлдерни болгаш түүнелдерни барымдаалаан, амыдырал ачы-дузаларынга совет кижилериниң хереглелдерин эң-не долузу-биле хандырарын чедип алыры, ажылдың шынарын экижидериниче, чоннуң үлегериг хандырарын боттандырарынче коммунистерни, комсомолчуларны, амыдырал хандырылгазының бүгү ажылдакчыларын мобилизастаар талазы-биле организакчы ажылды күштелдирери эргежок чугула.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының айтырыгларын чугаалажып көөрүн, амыдырал хандырылгазының бүгүле албан черлериниң ажылчорудулгазын дыка экижидер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылыры болгаш боттандырарын эвилеллешкен республикаларын Компартиялар ТК-ларынга, СЭКП-ниң крайкомнарынга болгаш обкомнарынга, эвилеллешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге, ажылчы чоннар депутаттарының крайлар болгаш областар Советтериниң күүскомнарынга, хамаарышкан министерстволарга болгаш ведомстволарга сүмелээн. Ачы-дуза чедирерин боттандырарының хемчээлдериниң, материалдыг базаны калбартырының болгаш быжыглаарының талазы-биле онаалдаларны чугаа чокка күүседирин, ажылдан турар күүлерни улам-на үре-түүнелдиг кылдыр ажыглаарын, чагыглар күүседириниң шынарын бедидерни хандырарын саналаан.

Адырны удуртуруның девелин бүгү ажылдың шынарын үндезини-биле экижидериниче, автономнуг республика, край, область бүрүзүнге амыдырал хандырылгазын хөгжүдер талазы-биле онгу беш чылдың опаалдаларын чедиишкиниг күүседирин хандырарынче угланыышкынга бедидерин СЭКП ТК РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылгазының министерствозунуң коллегиязынга хүлээткен. Ачы-дуза чедирериниң кол-кол хевирлериниң талазы-биле шынарны башкарарының комплекстиг системаларын ажылдап кылыры болгаш шиңгээдип алырын дүргедедир. Эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор

(Төнчүзү 3-кү арында).

СЭКП Тыва обкомундан, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш Министрлер Чөвүлелиндеи

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты, РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу, Тыва АССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, Күрүне шаңналының лауреаты, Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин даргазы СЭКП кежигүнү **Сергей Кончуунович Ланзының** аар ааранының соонда 1977 чылдың февраль 3-те амыдырал-чуртталгазының беженги чыдында мөчээнин СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хөнү кажыдал-биле дыннадып тур.

ПЕДАГОГИКА АРНЫ

АДА-ИЕ-БИЛЕ ХАРЫЛЗАА

Школаларда ада-ие комитеттериниң эрге-хүлээлгелери хөй талалыг болгаш янзы-бүрү, ажылы чугула ужур-дузалыг болгаш харыысаалгалыг. Ада-ие комитеттериниң кежигүннери ол бедик хүлээлгелерин миннип, уругларның өөредилге-кижизидилгени дээш бүү ада-иелериниң харыысалгалын бедидер таланы-биле идепкейлиг ажылдап, доктаамал харылзааны тургузары дээш сагыш салыр ужурлуг. Башкыларның Бүгү-эвилел съездизинге Л. И. Брежневтиң «Өг-бүленин, школаның, хөй-нинтинин чаңгыс углуг күженишкини совет педагогиканың ылгавырлыг шынары» дээн сөстерин хөй-хөй школаларда ада-ие комитеттериниң ажылы бадыткан турар.

Үе ада-ие комитеттериниң мурнунга чаа-чаа айтырыгларны, сорулгаларны тургузуп турар. Бо хүннерде кол сорулга бүгү-нинти ортумак өөредилгеже шилчилге болгаш өөреникчилериниң билииниң шынары, эпиляктарның мозу-шынар кижизидилгези болгаш күш-ажылга белеткели болур. Школаның башкылар коллективи тургустунган айтырыгларны шиитпирлээри дээш канчаардаа кызыдар, кандыг-даа аргаларны ажыглаза, ада-иеден хоорук, өөн-биле харылзаа чок, идепкейин кодуруп, кижизидилге, өөредилге ажылынче хаара туруп, оларга даянмас болза чедиишкиниг болуру чигаанчыг.

Ынчангаш бистин № 14 школаның башкылар коллективи ада-иелер-биле харылзааже онзагай кичээнгейни угландырып келген бис. Школаның ада-иелер комитединиң, бүдүрүлге, албан организация черлериниң школага болгаш өг-бүлеге дузалаарының чөвүлелдериниң доктаамал ажылдаарын, школаның негелделериниң дүүштүр ажылды чорударын сөөлгү үеде чедип алган бис.

Школаның ада-ие комитеди бодунуң ажылын өөредилге-кижизидилгениг ажылга бар аргалар-биле дузалаарынче, аныяктарның мергежил шилилгезин, күш-ажылчы кижизидилгени шефтериниң үлегеринге чижеглеп тургузарынче угаан. Ада-ие комитеди школаның администрациязы, бүдүрүлгелерде ада-иеге, школага дузалаарының чөвүлелдери-биле сырый харылзаалыг, демниг ажылдап турар. Школага шефтеп турар бүдүрүлгелерде, микрорайонда бүдүрүлге, албан организация черлериниң ада-иеге, школага дузалаарының чөвүлелдери тургустунгаан.

Автосептелге заводунда, № 14 механизация эргелелинде, «Тыва кедээ тудуг» трестиң автобаазазында, «Тыва суг-тудуг» трестин тудуг-монтаж участогунда болгаш өске-даа черлерде школага болгаш өг-бүлеге дузалаар чөвүлелдер эки ажылдап турар. Олар Бүгүнинти өөредилге дугайында хөөлүнүң күүседелин хынап, поступларны тургускулаан, микрорайонда школа назылыгларның данзыларын тургузуп, өөредилгеже хаара туттунганын хайгаарап турар. Чөвүлелдер өөредилге, чурум-сагылгага, школачыларның хостуг үеэнин ажыглалынга хамаарышкан айтырыглыг ажык хүраларны эрттирип, педагогиктиг билиглериниң, коммунистиг, интернационалчы, мозу-шынар кижизидилгезинге лекторийлерни, бүдүрүлгелерге организастан, уруг-дарыы үлегерлиг ада-иелерни шаннаар-мактаар хемчеглерни ап турар.

Бүдүрүлгеже экскурсияларны, мурнакчылар-биле ужуражыышкыннарны, ГТО нормаларының кады дужаалгазын организастаарынга чөвүлелдер боттуг үлүүн киирип турарлар.

Ада-ие комитединиң кежигүннери, школага, өг-бүлеге дузалаар чөвүлелдериниң активчилери берге кижизидилгелиг, сула өөредилгелиг өөреникчилерни дагдынын алган, олар-биле кижизидилге ажылын чорудун, оларның сонуургалын кедүрери-биле ажылдап турар черинче эдертип, хостуг шагын чөп ажыглаары-биле тускай ажылды кылып турар. Чижээлээрге, ада-ие комитединиң кежигүннери М. Кулиев 8 «б» класстың өөреникчизи В. Машинистовту, Т. Евдокимов 6 «в» класстың өөреникчизи К. Кулаковту, Н. Зайцева 8 «а» класстың өөреникчизи Н. Золотухин оларны дагдынын алган. Бажыннарынга барын, хүн чурумун сагып, кичээлдерге белеткелин хынап, ада-иези-биле беседалажып турар. Өөн түннелинде ол өөреникчилериниң өөредилгези, чуруму эжижип турар.

Ада-ие комитеди, чөвүлелдер комсомолчу, пионер класстарның болгаш коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының кежигүннериниң аразында социалистиг чарышты организастаан. А школачылар бүдүрүлгелерге дуза чедирери-биле шефтээлекиннерни, демир кескиндизин чыын, «Шефтерниң ажылижи» деп стендилерни школада белеткеп эскылаан, бүдүрүлгенин төөгүзүнүч, өөн мурнакчы кижилериниң дугайында альбомнарны чыып турар.

Ада-ие комитединиң, ада-иеге, школага дузалаарының чөвүлелдериниң доктаамал эки ажылдаарынга чугула үүл болза оларның ажылын тода, боттуг планнаары болгаш өөн хажык чок күүседири болур. Ол планнарны бис өөредилге эгелээриниң мурнунда-ла тургузуп турар бис. Ада-ие комитединиң планынга класстар, бөлүктер, девискээр аайы-биле хүраларны, беседаларны, лекцияларны эрттирерин, ада-иелерниң, шефтерниң киржилгези-биле школага эрттирер хемчеглерни ылавылап киирип турар. Орта школаның материалдыг хандырылгазының, септелгезиниң айтырыглары база хаара туттунар. Чижек кылдыр ада-иеерге беседаларның, лекцияларның темаларын адаарга мындыг: «Өг-бүлеге уругларның билигже соонуургалын деткиири», А. Сухомлинскийниң «Уругларга чүрээм бердим» деп ному болгаш биче школачыларның, элээдилерниң, үстүү класстарның өөреникчилериниң анатомия-физиологтуг өзүлдези, психологтуг бот-ылгавыры дээш янзы-бүрү темалар киирип турар.

Ада-иеге, школага дузалаар чөвүлелдериниң планының чижээнге, автосептелге заводунда чөвүлелдиң бо чылгы планын киирип болур. Чөвүлелдиң даргазы заводтуң директору А. Самойленко, кежигүннери ол бүдүрүлгеде быжыглаткан башкы Г. Камзалакова, коммунистиг күш-ажылдың бригадазының бригадири В. Белостоков, ол чөвүлелдиң планында коммунистиг күш-ажылдың бригадазы-биле 8 «б» класстың комсомолчу болуунун аразында социалистиг чарышты организастаарын, ГТО нормаларының кады дужаалдазын, каттышкан конференцияларны, кежээлерни, ужуражыышкыннарны эрттиреринин айытган. Ол күүсеттинин-даа турар.

Чыл төнчүзүнде тиилекчи болган пионер отрядын болгаш комсомол болуун ленинчи тураскаалдыг черлер — Шушенскоеже, Саян-Шушенск ГЭС тудуунче экскурсияладыр, орта чарыгдаларны, автобусту автосептелге заводу бээр. Өөн ангыда шефтер чыл дургузунда школага киноаппаратты, 20 столду, 40 сандайны садыы бээр, класстар карангыладыр көжегелерни, кабинеттерге чаа хевирниң самбыраларын кыдырын, школа чаныын участогунга 10 тонна хөрзүнүү, 5 тонна өдекти төп, өөн суггарылгазын чаартырын көргеп. Автосептелге заводунуң төөгүзүн бижиирин, төрээн черин өөренир музейге тускай булуңну ажыдарын, ажылчыннарның политөөредилгезинге пропагандист башкыларны быжыглаарын школа хүлээнген. Ажылчыннар школачыларга спортчу болгумнерни, секцияларны база эрттирер. Өске-даа бүдүрүлгелерде чөвүлелдер бо чижектиг планнарны тургускулаан болгаш боттандырын турар.

Ада-ие-биле ажылды эки-житкениниң түннелинде школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылы улам чогумчаан, дээштиг апарган деп түннедиг үндүрүп болур.

Л. ГАЛАКТИОНОВ.
Кызылдың № 14 ортумак школазының директору.

Кызылдың №14 ортумак школазында күш-ажылчы кижизидилге талазы-биле хөй ажылдар кылдынып турар. Школа хөй-хөй улетпүр бүдүрүлгелер-биле харылзаалыг. Мергежил шилилгезиниң тускай кабинедин школада дерип турган. Өөн дерип кылырынге база-ла шефтери дузалажып, дериг-херекселдерни, көргүзүг материалдарын, стендилерни берген. Мергежил шилилгезиниң кабинединден Тывада, Кызылда кандыг-бүдүрүлгелер, ажыл-агыйлар барын, орта кандыг мергежилдиң кижилери негеттинип турарын, ажылдаарынга кандыг-белеткел херегин, тускай мергежилдиң онзагай солун чүүлдерин шуптузун билип ап болур. Өөн аңгыда Тывада бар тускай өөредилге черлеринге кандыг мергежилге өөренип алган, кана ажылдап болурук база көргүскен. Бүдүрүлгелерниң төлээлери кабинетке кээп өөреникчилер-биле ужуражкан, бүдүрүлгеге кандыг мергежилдиң кижилери херегин, кана өөренип ап болурун чугаалап берип турар.

Күш-ажылчы алдарның клубунда совет улустуң тургузукчу күш-ажылын, коммунизмни тургузар дээш могаг-шилге чок дешселин көргүскен солун хемчеглер эртип турар. Аңаа БАМ, Саян-Шушенск ГЭС тудугларындан эгелээш хүн бурунуң күш-ажылчы херектеринге чедир солун чугаа үзүлбес. Школада совет улустуң күш-ажылчы алдарлыг чаңчылдарынга кижизидилге ынчаар тургустунган.

ЧУРУКТАРДА: Күш-ажылчы алдарның клубунда чедиги классчылар-биле «Бөгүнгү корчагинчилер» деп эллегелиг кичээлди клубтуң удуртукчузу башкы Любовь Васильевна Ушакова эрттирип тур (солагай талада); школада комсомол организациязының секретары башкы Тамара Александровна Карачёва тоску классчылар-биле тускай мергежил шилилгезиниң кабинединде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

БЕДИК ДЕҢНЕЛДЕ

Сарыг-Сеттиң Тока аттыг ортумак школазы бо өөредилге чылының бирги чартык чыдында өөредилге хуузун 99,6, шынарын 35 хуу эдирип, бедик деңнелге четкен. Коммунист башкыларның ийи чылчылар чок ажылдаар деп кыйгырының башкылар коллективиниң демниг деткээшиниң болгаш ону бортандырары-биле шудургу ажылдаанының түпели ол болур. Школаның өөредилге-кижизидилгелиг иштин ажыл-чорудулгазын байлак дуржулгалыг хоочун башкы Сырба Машпык-ооловна Достан партия болгаш хөй-нинти организацияларының идепкейлиг киржилгези-биле боттуг удуртуп турар. Бо школада башкылаашкында мурнакчы дураскаанны шиитээдип алырынче доктаамал чүткүдүг болгаш бодунуң ажылынга шыгыны негелделиг болганындан өөреникчилериниң билгже түткүүн, долгандыр турар бүгү чүүлдерге, болуушкуннарның үтө-шынарын сайгарып билиптер болурунга сонуургалды кодуруп турар башкылар хөй. Өзүп орар салгалга коммунистиг бедик медерелди кижизидериниң, эртем-билиг-биле чепсеглээриниң херээнге чаңгыс угаан ажылдаанының түпелинде чүс хуу өөредилгени болгаш өөредилгениң бедик шынарын чедип алган башкыларга эге класс башкылары Е. А. Монгуш, Ч. К. Маскыр, төөгү башкызы И. А. Достай, тыва дыл, литературга башкызы Б. Б. Доңгак, математика башкызы И. Г. Субракова болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Орус дыл болгаш литература башкызы Хүрен Холур-ооловна Ондар чаа теманың таймыбырын эрткен материал-биле сырый харылзаштырып, кичээл бүрүзүнге бот-гускайлаан ажылдың янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар. Башкының кичээлдериниге өөреникчилериниң пом, карточкалар, словарлар-биле ажылы хөй янзы хевирлерлиг болгаш доктаамал. Чогаадыглар болгаш өөреникчилериниң идепкейин, сонуургалын кедүрер ажылдар база кол черни эзелеп турар. Бедик мергежилдиг, бодунуң ажыл-хөрөөниң мастери Х. Х. Ондар өске башкыларга боттуг сумени бо-ла бээр. Ынчангаш башкыны класстан дашкаар кижизидилге ажылынын организакчызы кылдыр томуйлаанны-даа чөптүг.

Чартык чылда школаның 17 класстарының 15-и чүс хуу өөредилгелиг болганы үстүнде адаанывыс башкыларның болгаш башкылар коллективиниң иштин чедишкини.

Л. САМЧАТ-ООЛ.

Бот-боттарындан өөренир

Билиглерни быжыг, ханы болдурарының бир барымдаазы өөредилгениң арга-хевирлерин сайзырангайжыдары дээрзи кымга-даа билдингир. Оларның аразында бир чогуучалыг арга көргүзүг материалдарын болгаш техниктиг херекселдерни ажыглаары.

Бо айтырыгже бистиң школада сагыш салыышкын, ылангыя сөөлгү үеде, онза улгаткан. Школа лингофон кабинединге хереглээр аппаратураны садып алган, магнитофонар, проигрыватель, киноустановка, эпидиаскоп, «Летти» аппарат дээш өске-даа херекселдер бар. Техниктиг херекселдерни канчаар ажыглаар дугайын шупту башкыларга танылыгырган.

Кышкы дыштанылганың бир хүнүн школаның башкылары тус-тус кабинеттер-биле танылыын, ында бар чүүлдерни канчаар ажыглаарынга тураскаатган. Кабинеттерни дериири, көргүзүг материалын мөөнеп чыырын мөөн мурнунда-ла чорудуп эгелээн. Ынчангаш тус-тус эртемнериң башкылары бо талазы-биле дуржулгалыг апарган. Техниктиг херекселдерни, янзы-бүрү материалдарны башкы бүрүзү делгеп салган. Оларны ажыглаарының аргаларын башкы бүрүзү өөрүнге чугаалап берген.

Материалды шилип алырының аргаларының дугайын, макеттер, альбомнар кылырының методиказын С. Ш. Долунчап, Т. Г. Ондар олар чугаалап берген. Микроскоптар болгаш өске-даа чамдык херекселдер чедишпейн турары таарымча чок.

Тыва дыл кабинедин бо школада бүгү-ле негелделериг дүүштүр эки дерзи. Кабинетти дериирингe школаның шефтери улуг дузаны көргүскен. Тыва дыл башкылары С. М. Содунам, -З. С. Куулар шефтерниң киржилгезин чедип алган.

Литература кабинединин дугайында башкы А. Я. Иванова солун чүүлдерни чугаалаан. Мында өөреникчилериниң боттарының кылган ажылдары хөй. Чоналчылар, шүлүкчүлер дугайында альбомнар, эң эки чогаадыглар, пластинкалар дээш өске-даа көргүзүг материалдарын чыгган. Оларны кичээлдерге ажыглап турар.

Физика кабинединиң дериллгезинге хамаарышкан хөй ажылдарны башкылар-даа, өөреникчилер-даа чорудуп турарын сонуургадывыс.

Кызылдың № 2 ортумак школазының башкылары боттоттарының ажыл дуржулгазындан, көргүзүг материалдарын болгаш техниктиг херекселдерни канчаар ажыглап турарыдан хөйү билип алганнар.

Н. ЛОБАНОВА.

ХООЧУН БАШКЫ

Эрзин районнуң Нарын суурнуң чөну коммунист Кыргыс Өвеевич Нурзатты хүндүлээр болгаш мактаар. Ол бистин суурда баштайгы башкыларның бирзези болгаш школа шугумунда 29 чыл ажылдап турар.

Башкы хөй-нинти ажылдарынга идепкейлиг киржип, клубка, агитквартираларга, хойжу бригадалар төптеринге, фермаларга бо-ла чеде берген. Колхозчу чонга янзы-бүрү темаларга лекция, беседаларны эрттирип, партияның үндүргеп документилери-биле танылыгырган турар. Ол бодунуң арга-дуржулгазын аныяктарга дамчыдып, дагдынымкы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Башкылаан турар эртеминиң аайы-биле бирги чартык чылда 100 хуу өөредилгени чедип алган.

Башкы чүгле хөй-нинтичи дагдынымкы эвес, хөй уруглуг ада. Анна Бөмбеевна-биле олар 6 уругларны кижизиткеннер. Оларның улуг уруглары Вера биле Валентина Нурзаттар адазының оруун эдерген. Нарын болгаш Эрзин ортумак школаларында башкылар. Оглу Борис Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумун дооскаш, бодунуң торээн колхозунда хойжу бригаланың бригадири. База бир оглу—Анатолий Красноярскиниң политехниктиг институдунда эки өөренип турар. Алеша биле Байыр-Бөлек Нарын школазында 10-гу, 3-кү класстарда өөренип турарлар.

Үлегерлиг ада, хөй-нинтичи дагдынымкы коммунист К. Ө. Нурзат партияның салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш кызымак ажылдап турар.

А. БАЛГАН.

КИЧЭЭЛГЕ АЖЫГЛАДАР

1976 чылда ССРЭ-ниң национал орулгазы 380 миллиард рубль болган. Чыл дургузунда ол 18 миллиард рубльге өскен.

1976 чылда бистиң чуртувуста чаа 250 улуг улетпүр бүдүрүлгелери база хөй саныг цехтер, бүдүрүлгелер ажыглалда киргеп. Аар чүткүг автомобильдер бүдүрер заводтарның Кама комплекизинин баштайгы эллчээ, Волга-Донда «Атоммаш» заводтуң бирги бүдүрүлге корпузу ажыглалда шинээттинген. Байкал-Амур демир-орук тудуу чедиишкиниг чоруп турган: кыска хуусаада нинти узуну 500 километр орукта рельстер салдынган.

1976 чылда 1,5 миллион олуттуг нинти билигниң чаа школаларын тудуп, ажыглалда киирген. Школа назы четпээн уруглар албан черлерин 540 мөң орунга немей тургын.

1976 чылда өөредилгениң янзы-бүрү хевирлери-биле 96 миллион кижини хаара туткан (ССРЭ-ниң чуртакчы чону 1977 чылдың январь 1-де сан-биле 257,9 миллион кижи). Өөн иштинде бүгү хевирниң нинти билиг школаларынга 46,5 миллион, ортумак профессионал-техниктиг училищелерге—1,5 млн, техникумнарга болгаш өске-даа тускай өөредилге черлеринге — 4,6 млн, дээди өөредилге черлеринге—5 миллион кижи өөренип турган.

Сес чыл школазын 5,2 млн. кижи дооскан, оларның 97 хуузу ортумак школада болгаш ортумак эртем бээр өөредилге черлеринде өөредилгезин уламчылаан турар. 1976 чылда 4,7 миллион оолдар, кыстар ортумак эртемни чедип алган. Узаткан хүннүң школаларынга болгаш белүктеринге 8 миллион өөреникчилерни хаара туткан, азы 1975 чылдаазындан 8,8 хуу хөй. Доктаамал ажылдаар уруглар албан черлеринге 12 миллион чаштарны кижизидип турган.

Улус ажыл-агыйынче 1.843 мөң тускай мергежилдиглерни чоруткан. Өөн иштинде 735 мөң кижи дээди эртемниг. Дээди өөредилге черлеринге ол чылын 1 миллион 12 мөң кижини хүлээп алган.

Хөй-хөй ажыл-агыйжы коллективтер, оларның мурнакчылары келир үениң салгалының күш-ажылчы кижизидилгезинин үлүг ужур-дузалыын өнзалай көрүп, школага янзы-бүрү хевирниң дузазын чедирип, школачылар-биле доктаамал харылзаалыг. Кызылдың № 15 ортумак школазы-биле Садыг министерствозунуң автобаазазы, «Тыва септелге-тудуг» трест болгаш өске-даа бүдүрүлгелер, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, мурнакчылар коммунистиг кижизидилгениң херээ дээш бир немниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: № 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчилер бригадири СЭКП-ниң XXV съездизинин делегады А. И. Ельшова № 15 школаның пионерлери-биле.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

УЛАМ БЫЖЫГЛААР

Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылынын чедимчелиг, эки уре-түнеледит болурунга өөредилге чылынга бүгү талалыг эки белеткелдер улуг салдарлыг. Бай-Тайга райкүүскомнуң улус өөредилге килдизи школаларны бо өөредилге чылынга белеткээр талазы-биле чогуур хемчеглерни эки чоруткан. Школаларның өөредилге-материалдыг баазазын эки-жидер, башкыларның билиг-мергежилин бедидеринче угланган ажылдар мөөн мурнунда чылдазындан эки кылдынган. Школа бүрүзүнде кичээлдерге ажыглаар чаа көргүзүг материалдары, техниктиг херекселдер немешкен. Школаларның септелгезин кыска хуусаада шынарлыг кылып чоруткан. Республиканың эң ыраккы булуңу болур «Кара-Хөл» колхозтуң төвүнде 320 олуттуг чаа школаны эрткен күзүн ажыглалга киргеп. Ол школа ам чаңгыс эллчеге кичээлдээр таарымчалыг байдалче шилчээн.

Тус-тус класстар болгаш эртемнер аайы-биле башкыларның билиг бедидер өөредилгези чүгле чайгы үе-биле кызыгаарлаттынмаан. Улус өөредилге килдизинде районнуң методиктиг кабинеди (эргелекчиси К. Салчак) башкыларның билиин бедидеринче, дуржулга солчулгазынче, мурнакчы дуржулганы пеитередиринче доктаамал кичээнгейни салып келген. Школалар аразында дуржулга солчулгазы, хынажылгаларның чоруп турары солун. Район школаларының эге класс башкыларының эртем-практиктиг конференциязы база бедик деңнелге эрткен.

Школаларда өөредилге-кижизидилгелиг ажылды доктаамал хынаалдага ап, башкыларның практиктиг ажыл-чоруулгаазынга ажыктыг арга-сумени берип турары эжижээн. Бо өөредилге чылының бирги чартык чылда Шүйүнүң ортумак болгаш ында кадыкшылга. Тээлиниң № 2 сес чыл школаларынга калбак хынаалдаларны чоруткан. Өөн түнелдерин школаларның боттарынга болгаш районо чөвүлелиинге сайгарын чугаалашкан. Шак ындыг ажылдарның түнелинде 1976—1977 өөредилге чылының бирги чартында районнуң школаларының өөредилге хуузу эрткен чылдаазындан бедээн, 98 хуу четкен. Мандза чүгле районнуң эвес, а школаларда партия организацияларының, кедээ Советтерниң киргеп улут-хуузу улуг. Кызыл-Даг, Тээли ортумак болгаш сес чыл школаларында партия организациялары, Тээли, Кызыл-Даг, Бай-Тал кедээ Советтер школаларын өөредилге-кижизидилгелиг ажылынче кичээнгейни улгаттырган. Башкылардан негелдени күштелдирип, хынаажылганы бедиткениниң ачызында бар турган четпестер эттинип турар.

Эрткен өөредилге чылының эгезинде Кызыл-Даг ортумак школазының коммунист башкылары боттарының класстарынга болгаш эртемнеринге 100 хуу өөредилгени чедип алыр дугайында кыйгырыгны район башкыларынга салган, бүдүн чартык чыл иштинде ону күүседири-биле шудургу ажылдааннар. Кызыл-Даг ортумак школазы бирги чартык чылды 99 хуу өөредилгелиг дооскан. Өөреникчилериниң билииниң шынары 43 хуу четкен. Тээлиниң № 2 сес чыл школазында өөредилге база 99 хуу, шынары 38 хуу, ортумак школада өөредилге 98, шынары 44 хуу болгулаан. Ол школаларының директорлары К. М. Седип, К. Т. Күжүгет, А. С. Хертек олар башкылар коллективтерин ханы болгаш быжыг билиглер дээш походче организастап, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны үениң негелделеринге дүүштүр тургузары дээш шудургу ажылдааннар. Районнуң өске-даа школаларында буруңгаар улуг базымнар бар.

Районнуң школаларының өөреникчилериниң билииниң шынары ам-даа чавыс боон турарын чартык чылдың түнелдерин көргүскен. Кара-Хөл, Бай-Тал, Шүйүнүң кадыкшылга школаларында өөредилгениң шынары 28—30 хуу болуп артышаан. Билииниң шынарының кудузунан районнуң школаларының доозукчулары өөредилге черлериче киреринин экзаменнеринге конкурстар эртин шыдавайн турганын утпас болза эки. Өөредилгениң шынары кижизидилге ажылының деңнелиндеи улуг хамааржыры билдингир. Чамдык школаларда өөреникчилериниң чурум үрээр, кичээл үзер чоруу үргулчүлевишаан. Күрүне хандырылгазында, интернаттарда чуртаан турар өөреникчилериниң 100 хуу өөредилгелиг чедип алыр дээш хемчеглер чогуур деңнелде тургустунмаан.

Школаларының интернаттарында бот-кичээл кылырының таарымчалыг байдалдары тургустунмаан. Интернат ажылдакчыларының, кижизидикчи башкыларының чедир ажылдавайн турарындан ол сорулга чедип алдынмайн турар деп болур.

Районнуң школаларында ада-иелер-биле ажыл амдаа ыракта чедир тургустунмаан. Шуй ортумак школазында ада-ие университеди тургустунган, педагогика, психология айтырыгларының талазы-биле лекцияларны номчуп турар. Шак ындыг ажылды өске школаларга база чорударын өөренип көрзе эки.

Б. БАРБА.

СЭКП Төп Комитединде

(Төнчүү. Эгеан 1-ги арыында).

организациялларының ажылчорудулгазын дыка эвилиг-дер, оларның материалдыг баазазын быжыглаар.

РСФСР-ниң Чөнүүн амыдырал хандырылгазының министерствозу, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ажылчы чоннар депутаттарының крайлар болган областар Советтериниң күүскомнары амыдырал хандырылгазының бүдүүлгелерин эргелеп башкарарын улам ыраажы сайыраңгайжыдарының, бүдүүлгени быжыглаарының база специалдаштаарының, хандырылганың деңнилгелиг хевирлерин идепкейлиг шиңгээдип алырының, хоорайларга, а ол ышкаш көдөө черлерге комплекстиг хүлээп алыышкын пунктуларының четкилерин дыка көвүдериниң талазы-биле хемчеглерин алыр; ачы-дуза чедиреринин хевирлерин база бажыңга, ажылдан турар черинге, ажылчынчарның болган студентилериниң нинти чурталга черлериңге чагыглар хүлээп алырын, үрелген амыдырал техниказын баш удур септеп казып техника-биле орнап алырын, абонементилер-биле чагыглар хүлээп алырын болган өскө-даа түүлдерин калбартыр хүлээлгеш.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дутайында СЭКП ТК-ны, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болган ВЛКСМ ТК-ның докталаын удуртулга болдурбушаан, РСФСР-ниң Чөнүүн амыдырал хандырылгазының министерствозу болган чурт үлетпүрүүн болган коммунал-амыдырал бүдүүлгелериниң ажылчынчарының профэвилелиниң ТК-зы онгу беш чылдың опаалдаларын чедишкиниг күүседир дээш, Улуг Октябрьниң 60 чыл ооң талептиг үткүүр дээш, бүдүүлгениң ажыктын, ажылчы чоннарны хандырарының ынарын база культурازын бедидер дээш чарышка амыдырал хандырылгазының ажылчылерин хаара тудар талазы-биле организакчы ажылды калбартын чорутса чогуур. Күш-ажылга бедик көргүүлерни чедип алган мурнакчы коллективтериң болган туустус ажылчынчарның дүржулгазын быжыг-туруштуг иептередир, бүдүүлгениң мурнакчыларын деткиир болган шаңнап-мактаар, күш-ажылчы колдектив бүрүзүнүң, ажылдакчы бүрүзүнүң алган хүлээлгелерин чедир болган ажыр күүседиринге бүгү хемчег-биле идигни бөөр.

РСФСР-ниң Чөнүүн амыдырал хандырылга министерствозунга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, ажылчы чоннарның депутаттарының край болган область Советтериниң күүскомнарынга сүмелээни болза:

бүдүүлге черлерин чаартын тургузарының болган эде чепсеглээринин, ажылдан турар болган ажыглалга киирин турар объектилерин шиңгээдип алырының күсели-биле бүдүүлге күүлерин улаттырарының аргаларын долузу-биле ажыглаар. Автономнуг республикаларга, крайларга болган областарга оларны эргежок чугула техника-биле чепсеглээн, дерилгелерин сеттээр талазы-биле тускай адбан черлерин тургузаар;

амыдыралга херек машиналарны, радиотелевидение аппаратураларын, мебельди сеттээр, хепти химиктиг аштаар, иштики хепти чуур талазы-биле бүдүүлге черлериниң тудуун дүрген чорударынче, оларны амгы үеник дерилгелери-биле чепсеглээринче болган мурнакчы технологияны иептередин тарадырынче онза кичээнгейин салган, амыдырал хандырылгазының албан черлерин улам ыцай хөгжүдер болган оларның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле хемчеглерин ажылдан кылыр болган боттандырын чорудар. Амыдырал хандырылгазының объектилерин ажыглалга киирер талазы-биле опаалдаларны күүседин турарынга дээштиг контрольду тургузаар;

бүдүүлгени эң-не улуу-биле механизастаарын болган автоматчыдарын, бедик бүдүүркүүлүг күш-ажылга эргежок чугула байдалдарны тургузарын баш удур көргеш төлевилеллерни ажылдан кылырын хандырган, амыдырал хандырылгазының бүдүүлге черлерин төлевилээриниң шынарын улуу-биле бедидер. Ол адырда ажылдан турар ажылдакчыларының, ылаңгыя хөрээженнериниң күш-ажылынга эң дээре байдалдарны тургузар сорулгабиле амыдырал хандырылгазының бүдүүлге черлерин төлевилээриниң нормативтерин өскертир дугайында айтырыгны РСФСР-ниң Чөнүүн амыдырал хандырылга министерствозу-биле кады чугаалажын көөрүп ССРЭ-ниң Күртүлүүнга дааскан.

Чөнүүн амыдырал хандырылгазының бүдүүлге черлериниң тудуунун хемчээлдерин чугаа чокка күүседирин болган оларны улус ажыл-агыйының планнарында тургускан хуусаалларда ажыглалга киирерин, күүседирин РСФСР-ниң Чөнүүн амыдырал хандырылга министерствозунга, ССРЭ-ниң Аар тудуг министерствозунга, ССРЭ-ниң Үлетүр тудуг министерствозунга, РСФСР-ниң Көдөө тудуг министерствозунга болган өске-даа тудуг организацияларына СЭКП ТК-зы хүлээндирген. Амыдырал хандырылгазының бүдүүлге черлериниң дерилгелерин, приборларын болган херексолдерин, а ол ышкаш амыдыралга херек техниканы магадыладыг сеттээриниң артык кезектерин ажылдан кылырының, бүдүүлгениң болган садарының талазы-биле тургускан опаалдаларны ведомстволарының бүдүүлге черлериниң күүседириниң талазы-биле эргежок чугула хемчеглерин ап чорударын ССРЭ-ниң элээн каш министерстволарының удуртукчударына сапалдаан.

Амыдырал хандырылгазының бүдүүлге черлериниң оларны дерилгелер болган херексолдер-биле чепсегдээр, бүдүүлгениң техниктиг деңнелин болган кадрларың мергежилин бедидер талазы-биле дуза коргүзериниң практиказын калбартырын ССРЭ-ниң машина тудуг министерстволарынга сапалдаан.

Амыдырал хандырылгазының бүдүүлге черлериниң үлетүрүүн бүдүүлге черлериниң шефтээрин болган чогаадыкчы кады ажылдажылгазын хөгжүдериниң черчерлөрде партия болган совет органнар бүгү тала-биле дузалаар ужурлуг.

Амыдырал хандырылгазының бүдүүлге черлериниң материал-техниктиг хандырылгазының айтырыгларын чугаалажын коорүп, оларның материалдарга, химикаттарга, парфюмер-косметика түүлдериниге, амыдыралга херек машиналарны, дерилгелерин, контроль-хемчээкчи приборларны, а ол ышкаш тускай автотранспортка, ылаңгыя көдөө черлерге, Ыраккы Соңгу чүктүң болган Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чурттакчы чоңга бараан болзур автотранспортка хереглелерин хандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерин боттандырын чорударын ССРЭ-ниң Күрпланыңга, ССРЭ-ниң Күрхандырылгазынга, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиңге болган чогуур министерстволарга дааскан.

Амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларының ажыл-ишчи мергежилин болган нинти билиг деннелин, оларның профессионалдыг мергежилин бедидериңге, боттарының хүлээлгелерин күүседириңге ак сеткилдиг хөмаажырынга кижизидериңге онза кичээнгейин салырын РСФСР-ниң Чөнүүн амыдырал хандырылга министерствозунга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериңе, ажылчы чоннарның депутаттарының крайлар болган областар Советтериниң күүскомнарынга сөдөлдөөн. Ол сорулгаларбиле шуут болган бот-өөредилгениң турун турар хевирлерин, профессионал-техниктиг училищелериниң, өөредилге-бүдүүлгө комбинаттарының болган областар аразының школаларының четкизин долузу-биле ажыглаар, дагдыныкчы чорукка идигни бөөр болган хөгжүдер, пинти билиг школаларының өөреникчилериниң профориентациязының талазы-биле ажылды улам калбартын чорудар, амыдырал хандырылгазының системазынга ажыглаттынар профессиялларга оолдарны болган кыстарны өөредириңге шефтээрин болган чогаадыкчы кады ажылдажылгазын хөгжүдериңге черчерлөрде партия болган совет органнар бүгү тала-биле дузалаар ужурлуг.

Амыдырал хандырылгазының бүдүүлге черлериниң материал-техниктиг хандырылгазының айтырыгларын чугаалажын коорүп, оларның материалдарга, химикаттарга, парфюмер-косметика түүлдериниге, амыдыралга херек машиналарны, дерилгелерин, контроль-хемчээкчи приборларны, а ол ышкаш тускай автотранспортка, ылаңгыя көдөө черлерге, Ыраккы Соңгу чүктүң болган Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чурттакчы чоңга бараан болзур автотранспортка хереглелерин хандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерин боттандырын чорударын ССРЭ-ниң Күрпланыңга, ССРЭ-ниң Күрхандырылгазынга, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиңге болган чогуур министерстволарга дааскан.

Амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларының ажыл-ишчи мергежилин болган нинти билиг деннелин, оларның профессионалдыг мергежилин бедидериңге, боттарының хүлээлгелерин күүседириңге ак сеткилдиг хөмаажырынга кижизидериңге онза кичээнгейин салырын РСФСР-ниң Чөнүүн амыдырал хандырылга министерствозунга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериңе, ажылчы чоннарның депутаттарының крайлар болган областар Советтериниң күүскомнарынга сөдөлдөөн. Ол айтырыгларны күүскомнарның хуралдарынга болган Советтериниң сессияларынга үргүлчү чугаалажын көөр ужурлуг. Ол ажылга депутаттарны, профсоюзилер активин болган улусчу контрольдуг органнарын киириштирин турган, амыдырал хандырылгазының бүдүүлге черлериниң ажыл-чорудулгазынга доктаамал контрольду хандырары эргежок чугула.

Амыдырал хандырылгазының бүдүүлге черлериниң партия организацияларын быжыглаарынче болган оларның ажыл-чорудулгазын эвилиндирине, бларның мурнуда салган сорулгаларын чедишкиниг күүседириңе күш-ажылчы коллективтерин мобилизастаарынга, ажылчы чоннарның хандырылгазында четистер-биле демиселге оларның ролюн бедидериңе, кадрлар-биле ажылды күштелдириңе, амыдырад хандырылгазының ажыддакчыларынга бедик моральдыг шынарларын, чагыгчыларга хүндүткелдиг хамаажырын кижизидериңе, амыдырал хандырылгазынга совет кижилериниң хереглелдерин хандырары-биле холбашкан профессиялларын ат-алдарын бедидериңе СЭКП-ниң крайкомнары, обкомнары, партияның хооркомнары болган райкомнары улуг кичээнгейин үүдүрер ужурлуг. Амыдырал хандырылгазының системазынга ажылдаарыңе оолдарны болган кыстарны хаара тудар талазы-биле комсомол организацияларының ажылын идепкейжидерин, чурттанчы чоннуң үлегериг хандырылгазын организастаар талазыбиле апыяктарның эгелекчүүлдерин деткиирин болган шаңнап-мактаарын ВЛКСМ ТК-га саналдаан.

Амыдырал хандырылгазының бүдүүлге черлериниң ажыл-чорудулгазын үргүлчү чырыдарын, улус ажылагыйының ол чугула адырының мурнакчы коллективтериниң болган дээре кижилериниң дүржулгазын долузубиле таймыдырлан чырыдарын төп болган чер-чер солунчарының база журналдарының редакцияларынга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң телевидение болган радиодамчыдылга талазы-биле күүне комитединге дааскан.

Алдарлыг болуушкун болур Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылынга белеткенин тура партия, совет, профсоюзлар, комсомол организациялары, амыдырал хандырылгазының бүгү ажылдакчылары чоннуң амыдырал хандырылгазын улам ыцай хөгжүдер болган эжиждер дээш демиселди улам калбартын чорударынга болган ооң-биле совет улустуң чаагай чоруун чайгылыш чокка бедидериниң талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездинге төлевилеттинген программазын боттандырарынга төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге бүзүрелди СЭКП ТК-зы ылергейлээн.

Сергей Кончукович ЛАНЗЫ

Совет Тыванын чуруларга уран чүүл улуг когаралга тыварышкан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу, РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин кежигүүзү, Тыва АССР-ниң литературазының болган уран-чүүлүүн алдарлыг ажылдакчызы, Күрүне шаңналының лауреады, Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин даргазы, СЭКП кежигүүзү Сергей Кончукович Ланзы дар аараанының соонда 1977 чылдың февраль 3-те амыдырал-чуртталгазының беженги чылында мөчүүн.

С. К. Ланзы 1927 чылда ядыы аратты ог-бүдүүнге төрүттүүген. 1949 чылда Казаның чуруларга училищезин ол доосканының соонда хөгжүмүшин театрының чурукчузунга ажылдан турган. 1953 чылда Ленинградтың Репин аттыг чуруларга институтунга өөренип кирген, ону дооскан, тос чыл дургузунда хөгжүм-шин театрының кол чурукчузу боон ажылдан турган. 1965 чылдың декабрьда ону Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин даргазынга соңгаан, аңаа ол бодунун амыдралының соолгу хүннеринге чедир ажылдан келген.

С. К. Ланзы тыва совет чуруларга уран чүүлүүн үлезидекчилериниң бирээзи болуп, Тываның Чурукчулар эвилелин тургузарынга идепкейлиг киржин, республиканга чуруларга уран чүүлүн улам ыцай хөгжүдериңе улуг салыышкынын киирген. Баштаар черинин даргазы албан-дужаалга бодунун организакчы ажылын үрет үнелдиг чогаадыкчы ажылчорудулга-биле ол билдилиг холбаштырын чораан.

Чурукчу С. К. Ланзы уран чуруларының хөй жанрларынга ажылдаар аас-кежиктиг мергежилдиг чораан. «Партизан-парже», «Даг-дүгү комбинадының тудуу», «Тыва—тудугда» деп ооң чуруктары, «Төрээн чуртум дугайында сюита» дээр болук бойдус чуруктары, Тываның алдарлыг кижилериниң балык портреттеөл хөй национаддыг совет чуруларга уран чүүлүүте улуг салыышкын болган. С. К. Ланзының чураан чуруктары ханы идейлин-биле болган амыдырадды көргүзүп турары-биле онзаланың келген.

Сергей Кончукович Ланзы Бүгү-эвилел болган Бүгү-россия делгелгелериниге удаа-дараа киржин келген. «Совет Россия», «Социалистиг Сибирь», «Төрээн черде» деп делгелгелерге ол киришкен. Чурукчунун ажылдарының Японияга болган делгелгеш улуг челиишкиниг эртген.

С. К. Ланзы хөгжүм-шин театрының спеназынга 150 ажыг шинин чуруларга-хаастаргаын кылган, Тыванын ном үндүрер чери-биле идепкейлиг кады ажылдан келген.

С. К. Ланзы хөй-ниитинин улуг ажылын кылып, ацыктарның сагыш човаңгыр даг-дылыкчыны боон, уран чуруларгаңын чүткүдүг пропагандазы чораан. РСФСР-ниң болган ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң съездилериниң ажылынга ол киржип чораан. С. К. Ланзының чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын Төрээн чурт бедик үнелээн. Ол болза, Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле, «Эрес-маадырлыг күш-ажылы дээш В. И. Ленинниң төрүттүүген хүнүнде бөөр 100 чылын демделээрбиле» деп медаль-биле, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан. 1975 чылда С. К. Ланзыны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртү чыыжының депутадынга соңгаан.

Кайгамчыктыг чурукчу, чаагай, эвилен-эллек сеткилдиг ким Сергей Кончукович Ланзының дугайында чырыгмыг-лыг тураскаал бистин чуректеривиске кеззеде артын каар.

Г. Ч. Ширшин, Б. Ш. Долчаңмаа, М. К. Мендуме, В. Е. Серяков, Л. К. Ооржак, Г. П. Долгополов, В. Б. Добромыслов, Т. Ч. Норбу, М. К. Шыырап, К. С. Шойгу, Н. Д. Ширшиней, Ш. Д. Куулар, М. С. Хомушку, Ю. Л. Аранчын, И. Ч. Салчак, Х. К. Тойбухаа, Г. С. Суздальцев, Ю. Г. Курский, Т. Е. Левертовская, С. А. Сарыг-оол, М. М. Мунзук, А. Б. Чыргал-оол.

Хүлээлгени алганнар

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырының ажыл-ишчилериниң нинти хуралы болуп эрткен. Аңаа СЭКП ТК-ның бүгү совет улуска чагаазын совхозта партком секретары Владимир Сат. профэвилелдериниң ажылчын комитединиң даргазы Иван Монгуш олар таныштырганнар.

Чагаага харыы кылдыр салбырның ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Бо чылын олар төрүүр үүс баш малга онаштыр 100 анайны, 85 бызааны, 70 кулунну алырын, күрүнеге садар малдың деңзизин пландап ажыр өстүрерин хүлээнгенкер.

Салбырның суггатчылары база ол хуралга боттарының өөзүн соглээнкер.

— Бистин суггатчыларывыс эрткен чылын 1 гадан 17 центнер дужуттуг алган, нинтиниң малынга 25 тонна сигенин кезин белеткээн. Чуртта калбарган Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, бо чылын 1 гадан 20 центнер дужуттуг алыр болган келир кышка уткуштур 30 тонна мал чемин белеткээр деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алдыныс—деп, 4 кижи составтыг звенонуң удуртукчузу, Октябрь Революциязы орденниң элилекчизи, пенсионер Имажап Даваасвич Ондар чугаалаан.

К. ОСКАЛ-ООЛ,
салбырда партия эге организациязының секретары.

Тыванын электри четкилериниң коллективи 1976 чылдың дөртү кварталында республиканың үлетпүр бүдүүлгелериниң аразында социалистиг чарышка бирги черни алган, СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофсөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунун шилчиир Кызыл тугун чаалап алганынга улам сорук кирип, онгу беш чылдың ийги чылында чылыг болган электри энергиязын пландан ажыр 100 муң рубльге бүдүүрерин шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: районнар талазы-биле диспетчер албанының начальныгы С. С. Шеетерни болган З. И. Дмитриева электри энергия дамчыдылгазын хынап турары.

В. ШАЙФУЛИННИҢ фотозу.

КЕЖЭЭ КИЖИ

Ол — эртежи-даа, даң бажынын даатп-шимээн чок ыржымынга ынак-даа кижи.

— Мыңдыг эрте кайнаар далажыныр ол?—деп, ооң чамдык кижилер айтырыгларда.

— Турлагже, ажылдаай-ла—деп, ол хүлүмзүрүн харылап каар.

«Бардыка совхозтуң хөөчүн механизатору Баир Дарымаевич Хомушкуга хову турлаа ооң нинти бажыңы апаргаңы ынчангаш таварылга эвес. Аныяндан-на аңаа ажылдап, өөрүүнүн өөрүшкү, чоргаараның болдуруп келген кижи болгай. Трактористен эгелээнинден бөөр-ле ол чугула мергежилиндеп чарылбаан. Бүгү-ле сеткилин, кызымак чоруун ажылга берген. Ангыс андарылгазы, чаштырылга, азы ажаап алышкын-даа болза, ажылды чүгле хуусаазында эки шынардыг күүседириңе чаңчыккан.

Ооң кызымак чоруун көргеш, алды чыл бурунгаар трактор бригадазын удуртурун дааскан. Ажылды башкарып жидериңе, бларның мурнуда салган сорулгаларны чедишкиниг күүседириңе күш-ажылчы коллективтерин мобилизастаарынга, ажылчы чоннарның хандырылгазында четистер-биле демиселге оларның ролюн бедидериңе, кадрлар-биле ажылды күштелдириңе, амыдырад хандырылгазының ажыддакчыларынга бедик моральдыг шынарларын, чагыгчыларга хүндүткелдиг хамаажырын кижизидериңе, амыдырал хандырылгазынга совет кижилериниң хереглелдерин хандырары-биле холбашкан профессиялларын ат-алдарын бедидериңе СЭКП-ниң крайкомнары, обкомнары, партияның хооркомнары болган райкомнары улуг кичээнгейин үүдүрер ужурлуг. Амыдырал хандырылгазының системазынга ажылдаарыңе оолдарны болган кыстарны хаара тудар талазы-биле комсомол организацияларының ажылын идепкейжидерин, чурттанчы чоннуң үлегериг хандырылгазын организастаар талазыбиле апыяктарның эгелекчүүлдерин деткиирин болган шаңнап-мактаарын ВЛКСМ ТК-га саналдаан.

Амыдырал хандырылгазының бүдүүлге черлериниң ажыл-чорудулгазын үргүлчү чырыдарын, улус ажылагыйының ол чугула адырының мурнакчы коллективтериниң болган дээре кижилериниң дүржулгазын долузубиле таймыдырлан чырыдарын төп болган чер-чер солунчарының база журналдарының редакцияларынга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң телевидение болган радиодамчыдылга талазы-биле күүне комитединге дааскан.

Алдарлыг болуушкун болур Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылынга белеткенин тура партия, совет, профсоюзлар, комсомол организациялары, амыдырал хандырылгазының бүгү ажылдакчылары чоннуң амыдырал хандырылгазын улам ыцай хөгжүдер болган эжиждер дээш демиселди улам калбартын чорударынга болган ооң-биле совет улустуң чаагай чоруун чайгылыш чокка бедидериниң талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездинге төлевилеттинген программазын боттандырарынга төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге бүзүрелди СЭКП ТК-зы ылергейлээн.

Ол — эртежи-даа, даң бажынын даатп-шимээн чок ыржымынга ынак-даа кижи.

— Мыңдыг эрте кайнаар далажыныр ол?—деп, ооң чамдык кижилер айтырыгларда.

— Турлагже, ажылдаай-ла—деп, ол хүлүмзүрүн харылап каар.

«Бардыка совхозтуң хөөчүн механизатору Баир Дарымаевич Хомушкуга хову турлаа ооң нинти бажыңы аңаргаңы ынчангаш таварылга эвес. Аныяндан-на аңаа ажылдап, өөрүүнүн өөрүшкү, чоргаараның болдуруп келген кижи болгай. Трактористен эгелээнинден бөөр-ле ол чугула мергежилиндеп чарылбаан. Бүгү-ле сеткилин, кызымак чоруун ажылга берген. Ангыс андарылгазы, чаштырылга, азы ажаап алышкын-даа болза, ажылды чүгле хуусаазында эки шынардыг күүседириңе чаңчыккан.

Ооң кызымак чоруун көргеш, алды чыл бурунгаар трактор бригадазын удуртурун дааскан. Ажылды башкарып билир ёзулуг ишчи ол болгай. Чижээ, ооң бригадазы эрткен чылын бир трактورга онаштыр 800 гектар черни ажылдап кылгаш, дээре коргүүгүү чедип алган.

Ооң чедишкининин үндезини чажыт эвес. Ол—кижилерни алгы-кышкы-биле эвес, а сагын човаңгыр, чылыг болгаш бүүрүткен ооң-биле угланбаштаар. «Иеңин, чемгерикчи черинин хөмудатка!» деп ол чугаалаан болза, бууруулуг кижи бодунун мининишкинин дораан-на илергейлей бөөр.

— Биске ыдыктыг хереги даандырган-дыр, ынчангаш ажылга үүрмек-даа четпес чүве турбас ужурлуг—деп, ол үргүлчү чугаалаар. Ынчангаш бригаданың кежигүннери сеттээн техниканы хынамчалыг көөрлер.

Бригадир Баир Дарымаевич Хомушкунун бригадазының механизаторлары бо чылдың часкы тарылгазынга техника сеттелгезин чоокку хүннерде доозар.

Г. КОРОЧИН.

Улус төлээлериниң соңгулдалары

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунун 1976 чылдың декабрь 1-де үндүрген Чарлыын ёзугаар бо чылдың январь 10-дан февраль 10-га чедир бистин республиканың девискээринде районнарның болган хоорайларының улус судтарының улус төлээлериниң соңгулдалары эртип турар.

Бир-тээ улус судтарының ажыл-чорудулгазы күрүнеин болгаш чоннуң эрге-ажының камгалап турар болганда, аңаа хамаарышкан соңгулдалар политиктиг ужур-уткалыг ажылчорудулга болур дээрзи билдингир.

Улус төлээлеринге соңгулда дээрге—совет судтун демократтыг байдалын, суд чорудулгазынга чоннуң калбак киржилгезин көргүзүп турар.

Бистин чүртүвүста коммунизм тургузуушкунунун үеэзинде кижилерни коммунистиг мезу-шынарга кижизидеринге болгаш социалистиг корум-чурумну быжыглаарынга, социалистиг өнчү-хөренгини камгалаарынга совет суд канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг. Улус судтары боттарының хүн бүрүде ажыл-чорудулгазынга социалистиг корум-чурумну болгаш өнчү-хөренгини карак огу дег камгалаарын, ол ышкаш совет хоойлуларының негелделерни хажык чокка күүседиринге кижизидилге ажылын калбаа-биле чорудуп турар. Улус судтары судка чүгле негелде болгаш кеземче хереги көөрүнден ангыда, кеннинг хереги болуп турар чылдагаашнарын илередип, ону болдурбазынче угланган ажылды баш удур чорудуп турар.

Бистин республикада эки ажылдыг улус судгарынга Тес-Хем районнуң улус суду (улус судьязы Д. Ооң-Бартан) болгаш өскелер-даа хамаажыр.

«РСФСР-ниң улус судтарының соңгулдаларының дугайында дүрүмүнү» 73 үүлүн ёзугаар улус төлээлерин албан, бүдүүлге черлериниң ажылчын, албан-хаакчыларының болгаш колхозчуларның нинти хуралынга ажык бадыдаашкын-биле ийи чыл хүүсаалыг соңгуп турар. Улус төлээлеринге 25 хар четкен, албан, бүдүүлге черлериниң мурнакчылары, хөй-ниитичи кижилерни соңгуп турар.

Үндезин-хөөйлу ёзугаар улус судтарынга негелденің болгаш кеземченің хереги улус шиитпирлээнинин болгаш ийи улус төлээзинин киржилгезиг-биле көөр. Судтун составының киржикчилери аразында деп эргелиглер. Кандыг-бир хереги судка көрүп турар үеде улус төлээлери боттарының санаалдарын бөөр болгаш айтырыгларны шиитпирлээринге киржирлер. Ынчангаш кандыг-бир негелденин-даа азы кеземченин-даа хереги судка көөрде ыяап-ла үш кижи—бир улус шиитпекчизи болгаш ийи улус төлээлериниң составы көөр.

Бир эвес оларның кайы-бирээзинин киржилгези чокка кандыг-бир хереги судка көрүп, шиитпир үндүрер болза, ук шиитпирни хоойлуга дүүшпес, шын эвес шиитпир кылдыр көөр болгаш ол ыяап-ла солуттунган турар ужурлуг.

Улус төлээлериниң ажыл-чорудулгазы чүгле судка негелде болгаш кеземче хереги көөрү-биле кызыгаарлаттынмас, олар судтун үндүрген шиитпирлериниң болгаш шиитпекчиниң хереги кырында күүсеттинип турарынга хамаарыштыр хынаалдарны база чорудар.

Ол ышкаш улус төлээлери кем-хереги болдурбазынче угланган чон ортузунга тайылбыр ажылын чорударын кол сорулгазы кылдыр көрүп турар.

Улус судтарының ажылынга идепкейлиг киржип, совет хоойлуларны чон ортузунга тайылбырдаарынга ажыктыг ажыл-хереги кылып турарлар бистин республикада кайы хөй. Чижээлээргe, Тес-Хем районнуң улус судунун улус төлээлери Менди Бадырыевна Ооң, Намчыл-оол Лопсанович Сарыглар, Чөөн-Хемчик районнуң улус судунун улус төлээлери Ооржак Чонукевич Комбүй, Мария Акимовна Аржакова дээн ышкаш улус төлээдериңе чон чоргаарланыр.

Бистиң Тыва АССР-ге 1975 чылда чоруткан соңгулдаларга шуут 1435 улус төлээлери соңгуттурганнар. Оларның иштинде 569 улус төлээлери СЭКП кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар. 109-у ВЛКСМ кежигүннери, 771 кижи хөрээженнер боон турарлар.

Амгы үеде бистин республикада улус төлээлеринге хамаарыштыр чоруп турар соңгулдалар политиктиг бедик көдүрлүүшкүн-биле эртип турар. Бо хүннерге чедир Тыва АССР-ниң ажылчын, албан-хаакчылары болгаш колхозчулары улус төлээлерин соңгуп алыры-биле шупту 152 хуралдарны чорутканнар. Ол хуралдарга ниитизи-биле 15.380 соңгукчулар киришкен болгаш 288 улус төлээлери соңгуттурган. Оларның иштинде 77 кижи ажылчынар, 33-ү колхозчулар боон турар.

С. АДЫЯ,
Тыва АССР-ниң Юстиция министерствозунун улуг консультантызы.

„Амур" болгаш „Уссури" бажыңнарны каастаар

«Магнолия» дээр баштайгы мебель гарнитурлар Хабаровск крайның магазиннериниде киргеи. Олурар, чыларынга эптиг кылдыр кылган диванларны болгаш креслоларны чараш өңнүүт кылымал алгылар-биле шыпкан, олар кандыг-даа бажынны каастаптар. Оларны Хөрскинин ыяштан нарын херексолдер чазап кылыр комбинадының мебель цеги белеткеп эгелээн. Бо чылын ыңдыг алды мун чыгам гарнитурларны бүдүрүп үүлүрер.

Крайның бүдүүлгелери беш чылдың эгезинден бөөр чаа мебельдин он хевирлерин кылып үндүрерин шиңгээдип алган. Бажынный залынга салыр «Уссури» болгаш удуур өөрлиинге салыр «Амур» дээр гарнитурдан ангылагы, бүгү номенклатураны 1980 чылга чедир херек кырында бүрүн өскертирин планнаан турар. Оларны бүдүрери бешинчи катап көвүдээр. Кижилерниң сагыш-сеткилинге таарыштыр кылган шак ол эдилээриниге эптиг ол гарнитурлар Ыраккы Чөөн чүктe калбак сурагжаан.

Амгы беш чылда крайда мебель бүдүрери барык ийи катап, хамыктың мурнунда күрүнеин Шынар демдектиг кылыгларны бүдүрери онза көвүдээр. Амурда тудуп турар мебель фабриказы он муң ажыг бажыннарга чыл бүрү амгы үеник гарнитурларын бүдүрүп үүлүрер. Ол баштайгы продукциязын келир чылын-на берە бөөр.

Ю. ВДОВИН.
Хабаровск.

Кондитерлерниң кылыглары

Владивостоктуң кондитерлериниң белеткээн «күш суду» дээр конфеталар Приморьеден дашкаар черлерде белин калбаа-биле алдаржын сурагжаан. Ол конфеталарга күрүнеин Шынар демдээн шагда-да тывыскан. Ынчалзажок фабриканың коллективи чедип алган үүлүнге оожургаваан: ол хүндүлүг демдек ам бүдүрүлгениң продукциязының он бир хевирлерин каастан турар.

Кылыгларын бедик шынары оларга чоннуң негелде-кереглелинге улам хайыыктырган. Ам Владивосток фабриказы Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Сибирьниң районнарынче «метеорит», «горешек», «чернослив» дээр шоколадтарын чаа чыылдаларын, трюфельди, чүүл-бүрү печеньелерни чорудуп берип турар.

И. ПАЛАТОВ.
Владивосток.

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

Ыраккы Чөөн чүктүң экономиктиг району... Якут АССР-де, Приморье болгаш Хабаровск крайларда, Амур, Камчатка, Сахалин областарда улустуң хереглел барааннарын бүдүрүп үндүрери дүрген темпилер-биле өзүп турар. Боттарында бүдүрүп турар болганда чурттуң төп районнарындан амыдырал соодукчуларын, хеп чуур машиналарны, мебельди, идиктерни, хептерни сөөртүү кызырылган. Онгу беш чылда ыңдыг барааннарны бүдүрери дыка немей өзер, оларның шынары бедиир. Чижээ, Приморье крайга барааннарның чаа 228 хевирлерин, Сахалинге—200 ажыг хевирлерин бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алыры төлевилеттинген. Бедик шынарлыг кылыгларны кылып үндүрери дээш чарыш канчаар калбарын турарын СЭТА-ның корреспондентилери чугаалап турлар.

„ШЫНГА" харыы

Байдал экижээн

Декабрь эгезинде «Буруузу кымдал?» деп эгелиг Чөөн-Хемчик райондан түүл парлаттынган. Чадаана хоорайның чунар-бажыңында шыдажыр аргажок четпестерни ыида бижээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының Чадаана хоорай Совединиң күүскомунун даргазы В. Сарыгларның ук шүгүмчүделге хамаарыштыр редакцияга бижээни:

Бистин чунар-бажыңывыска байдалдын дүвүреңгир турганы шын. Ооң котёлдары эрткен чылдарда септеттинмейн келген, а 1975 чылда бир котёл ажыглалдан үнген турган. Ол бүгүнү 1976 чылдың декабрь 13-те септеп дооскан турбаже, ам база бир котёл үрелген.

Чунар-бажыным болгаш ооң хеп чуур черин чаңгыс котёл хандырып күш четпестээн. Ынчангаш бир хүн чунар-бажыңы, өскезинде хеп чуур чер ажылдаар кылдыр графикти тур өскерткен. Ол бүгүнүн түнелинде чунар-бажыңда байдал экижээн.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ГАЙАНАНЫҢ ТУРУЖУ

Мурнуу Американың сонгу чүгүнде улуг эвес күрүне — Гайана Республика шериг-фашистиг хунта эрге-чагыргада туруп турар Чили-биле дипломаттыг харылзааларын чоокку эткен хүннерде үскен. Даштыкы херектер министри Ф. Уиллстин парламентиге кылган медеглели-биле холбаштыр, Гайананың найысылалы Джорджтаундан информация агентилелдериниң чоруткан ол кыска дыңнадыы делегейниң хой-хой чурттарынга кичээнгейни бодунче хаара туткан.

Хамаарышпас хөгжүлдениң өруунче он чылдан бичии-ле ажыг үеде кирген, мурнунда Англияның колониязы турган ол чуртта болуушкуннарның хөгжүлдезин делегейниң хөй-ниитизи сонуургал-биле хайгаарап турар. Хамаарышпас чоруктуң баштайгы чылдарында-ла Гайанага деппилгелиг социал-экономиктиг чаартылгаларны боттандырып эгелээн. Социалистиг угланыышкын-биле чоруур бодунуң быжыг күзелиниң дугайын ол чурт медеглээн. Даштыкы капиталистерге хамааржын турган үлепүрүн эц чугула бүгү-ле адырларын, оон иштинде бокситтер тывыжын болгаш чигир бүдүүлгезин Гайананың чазаа национализастаан. Ам республикада бүгү үлепүр бүдүүлгезинин дөрттүн үш чедир кезии күрүненин холунда мөөнеттинген. Банкыларның хөй пуруузун күрүненин контролюнче шилчидерин телевидеп турар.

Ол шиитпирлиг хемчеглер чоокта чаа-ла Гайанага кызыгаар чок тергиндеп турган улуг даштыкы монополияларын эрге-ажыктарынга согуг болган, ол чорук империалистиг бөлүктерге, хамыктын мурнунда АКШ-ка калчаалыг өжөөнкылыкты хайындырган. Оонбиле холбаштыр республиканың премьер-министри Ф. Бернхэмнин чугаалааны болза: «Гайана ышкаш ындыг бичии чурт безин бодунуң социализм тургузар деп болап турарының дугайын медеглептерге, ону империалистер бөмбүрэктин барының кезээниң күрүнелериниге, а харын-даа хөгжүп эгелеп турар оске чурттарга хандыдыкчы үлегер болу бээр дээш оп-даксының турар-дыр». Ынчангаш империалистиг бөлүктер Гайанага хамаарыштыр кыжанығының болгаш өскүл-мегенин кампаниязын чорудуп турар. Чилиге болгаш оске-даа чөлерге «ажылдан кылган» арганы өзугаар, империалистиг агентура ук чернин реакцылыг идегеттериниң дузазы-биле, колониалдыг үелериниң аар-берге артыышкыннарының, а ол ышкаш бүгү барының делегейниң экономиктиг кризизиниң уламынган болган эвээш эвес экономиктиг бергелерге таваржын турар ук чурттуң чазаанга бүзүрелди үзеринче түткүп турар.

Ындыг байдалдарның үезинде делегейниң бүгү чурттарыбиле найыралдыг харылзааларны республиканың хөгжүдери онаа чугула рольду ойнап турар. Хамаарышпас Гайана бодунуң баштайгы базымнарындан эгелээш-ле тайбың кожахелбээ догуннаашкынның болган делегейниң кады ажылдажылгазының политиказын чорудуп келген. Социалистиг дем-каттыштырылга з ы н ы н чурттары-биле, ылангыя Куба-биле оон харылзаалары улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ам Гайана чазак Бот-бодунга Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинин кежигүннери чурттар-биле ажыктыг садыг-экономика харылзааларын идепкейжидер талазы-биле базымнарны кылып турар.

Президентиниң экономиктиг программазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). Чаа чазактың экономиктиг программазын конгрессче президент Дж. Картер чоруткан. Ол программа сөөлгү дөртен чылдарның иштинде эн-не хачы болгаш үр экономиктиг кризистен Каттышкан Штаттарның экономиказын үндүрер дээн орааладжылышкын болган. Ол программада ажыл-агый байдалын экижидер сорулга-биле корпорацияларга болгаш хуу кижилерге үндүрүглерни чиигедиринге, амгы үеде ажыл чок чоруктуң бедик деннелин эвээш-даа болза кызырар сорулга-биле ажылдаар немелде черлерни тургузарының программазын акшаландырарынга 31,2 млрд. долларны үндүрери көрдүнген.

Эрге-дужаалымга ажылдай бергенимде чуртка 7,5 млн. ажыл чок кижилер бар болган. Оон ангыда 1,4 млп. кижи долу эвес неделяда ажылдаарынче албадаткан, а оон ыңай 1 млн. американнар ажыл тып алыры берге болганындап ажыл дилээрин соксатканнар деп, Дж. Картер медеглээн. Мурнунда турган президентиниң чанынга экономиктиг чөвүлелдиң санааны-биле алырга, 1976 чылда АКШ-тың бүдүрүлге күчүлериниң чүгле 80 хуузу ажылдап турган деп, Дж. Картер уламчылаан. Оон түннелинде чурт 132 млрд. долларга продукцияны болгаш ачы-дуза чедирилгезин чедир албаан.

Экономиктиг хөгжүлдениң темпилериниң кудулаашкыны үш кварталдарның иштинде улаштыр болган деп, президент демдеглээн. Экономистерниң хөй кезиниң бодал турары-биле алырга, бир эвес экономикага идиг бербес болза, 1977 чылда ол өөжүм темп-биле өзер деп, ол чугаалаан.

Саналдаан хемчеглер АКШ-та инфляцияның темпилерин «эдээн бедидеринге чедирбес» деп, Дж. Картер бадыткаан. Оон чугаазы-биле алырга, «бисти шуптувусту үптеп турар» инфляция-биле демиселди оон чазаа соксатпас деп, американнарны ол бүзүреткен.

Америк экономистериниң хөй кезии чазактың программазын эмин эрттир «серемчилелдиг болгаш кызыы» деп саналаан. Ол программаны профэвилелдер болгаш биче буурай улустарның төлөөлекчилери чөгенип хүлээп алган. Саналдаан хемчеглер Каттышкан Штаттарның эң чугула экономиктиг айтырыы болур ажыл чок чоруктуң чок кылырынга четпес ол деп, олар демдеглээннер. Президентиниң чанында экономиктиг чөвүлелдин даргазы Ч. Шульцтуң билингени-биле алырга, чылдың тончүзүнге чедир ажыл чок чоруктуң деннели 7 хууга хевээр артар. Хоорайның национал лигазының күүсекчи директору В. Джордан программаны «хөлүн эрттир эвээш, хөлүн эрттир өзалдаан» деп тайылбырлаан.

В. ЧЕРНЫШЕВ.

С. Вэнстиң парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Күрүне секретары С. Вэнс бодунуң баштайгы парлалга конференциязын эрттирген. Амгы үеде конгрессте чугаалажыл көрүп турар, ядролуг чепсектиг шенелделери чер иштинге кылырын кызыгаарлаар дугайында ССРЭ-биле АКШ-тың аразында кереэни болгаш тайбың сорулгаларга чорудар чер иштинин ядролуг чазылдырышкынарының дугайында ССРЭ-биле АКШ-тың аразынга кереэни деткип турарын ол илергейлээн. Ол кереэлер болза туюлдун эчиг сорулгазы — ядролуг шенелделерин бүрүү-биле соксадырын чедип ылырынче орукка үе-чадалар болуп турар деп ол медеглээн.

Стратегтиг чепсеглеевишкиннерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажылгыларны доозарының перспективаларынга хамаарыштыр С. Вэнс база чугаалаан. Стратегтиг чепсеглеевишкиннерни кызыгаарлаар дугайында чаа дугуржулганы ажылдап кылыры шиитпирлеттинмээн артып турар айытыгаан. «Ол чугаалажылышкыннарын бойлап дүжерин» президент Дж. Картер күзевейн турар деп. күрүне секретары демдеглээн.

Ыракшыл ужугар «чалгынныг ракеталарны» ажылдап кылырын түр соксадыр дээн болүк конгрессменнериң кыйгырыы-биле холбаштыр күрсекретарьга дараазында айтырыгларны салган: бир эвес, чепсектиг чаа системазын кереэге киирин болур бе дээрзин тодаргайлаары-биле Москваже чоруурунга чедир лүтле 6—8 неделя артқан турда, стратегтиг чепсеглеевишкиннерни болдунмас кылыптар ындыг характерлиг хөделиишкиннер эвес деп санап турар мен. Ынчангаш аныызында бистер боттарывыстың үелбодалывысты белеткеп турарывыс ол үеким дургузунда ук хөделиишкиннерни үргүлчүлээр чогуур деп санап турар мен.

Пентагон база катап күрүне департаментизинге удурланып турарының ужуру ында бе азы кандыг-бир өске чылдагаан бар бе?

Ол айтырыгларга харылаавышаан, күрсекретарь мынча дээн: амдыызында бис өөрениң көрүп турар аравыста, ол үеним дургузунда чорудуп турар хөделиишкиннер келир үеде кандыг-бир өскерлиишкиннерни болдунмас кылыптар ындыг характерлиг хөделиишкиннер эвес деп санап турар мен. Ынчангаш аныызында бистер боттарывыстың үелбодалывысты белеткеп турарывыс ол үеким дургузунда ук хөделиишкиннерни үргүлчүлээр чогуур деп санап турар мен.

Шай болза Грузияның чоргааралы болур. Онгу беш чылдың баштайгы чылында республиканың шай остүрүкчүлери улуг чедишкиннерлиг болуп, күрүнеге 356 муң тоннадан хөй сорттуг бүрүлерни дүжааган.

Амгы үеде механизаторлар шайның бодүүн бүрүлерни белеткеп, одуруглар аразын хоюглап, чемишчидилгелерни чаштыра бергеннер.

ЧУРУКТА: Абхаз АССР-ниң Очамчира районда шай совхозунуң плантацияларында механизаторларның миперелдыг чемишчидилгелерни чаштырбышаан, одуруглар аразын хоюглап турары.

И. ЧОЧОНЕЛИДЗЕНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Ужуражылга

Республиканың аныяк мурнакчылар слёдунуң киржикчилери Кызылда төөгүнүң чурттынчилел музейинге, хөгжүмшин театрының режиссеру О. Син-оол, аныяк шулукчу А. Даржай, Тываның комсомолунуң баштайгы лауреаттары чогаалчы С. Сүрүн-оол, артист М. Дарый олар-биле ужурашкан.

Режиссер О. Син-оол театрның моон сонгаар кылып чорудар ажылдарынын. А. Даржай куш-ажылчы кижилер дугайында чаа шулуктер бижиирин уламчылап турарын, артист М. Дарый чаа ойнаар рольдарынга белеткенин турарын, чогаалчы С. Сүрүн-оол чогаадыкчы планнарынын дугайын чугаалап. Социалистиг Куш-ажылдың Мадыры хойжу Ооржак Даржы-Намчал дугайында документалдыг тоожу бижиирин дыңнаткан.

В. ЧАЛБАА,
музейниң ажылдакчызы.

КУРЛАВЫРДА ОФИЦЕР

Школаларда шериг херээниң эге билигларының кичээлдерин чорудуп турарының бир код сорулгазы болза, школачыларны шериг-патриоттуг чаңчылдарга кижизидери болур. Нарын ортумак школазында ындыг кичээлдерни Валерий Шомбулович Салчак башкылап турар.

Ол шериг албанынга баргаш, дөрт ай болуп чорда, заотава начальникти келдирткем: «Сенде офицер болурунуң салымы черле бар ышкаш-тыр. Тускай училищеге өөренир сеп бе?» деп айтырган. В. Салчак чөпшөөрежикпен.

Өөредилге, оон соонда кызыгаар шериниң кезектеринге албан эрттирилгези улуг-ла билдиртпейн эрткен. 1970 чылда В. Салчак шериг албанындан курлавырже халашкаш, Нарын ортумак школазынга ажыддай бергеи.

Амгы үеде ол шериг херээниң кичээлдерин көргүзүг материалдарын ажылган турган, солун кылдыр эрттирип турар. Өөреникчилерни теоретиктиг билиглер-биле чепсегээрзидеп ажыгда кижизидилге айтырынче база улуг кичээнгейни салып келген. Берге кижизидилгелиг элээди ооллар-биле класстан дашкаар ажылдарны доктаамал чорудуп, шериг херээниң болгумун организастаан. Ылангыя «Зарница», «Орлёнок» деп шеригжиткен оюнларын эртерин улуглардаа, бичилер-даа четтикпейн маналар. Ындыг оюнар дыка солун болгаш кижизидикчи улуг салдарлыг.

Суурга боодалга маргылдаазын болгаш шеригжиткен оюнарны үргүлүү организастан эрттирип турар. Аная Валерий Шомбуловичиниң өөреникчилери база онза идепкейлиг киржирлер. Оон доостурган ооллары шериг албанынга баргаш, бижыг чурумнуун, теория-биле эки чепсегленгенин көргүзүп турарлар.

В. Салчак ам Кызылда күрүнеин педагогика институтунуң үшкү курузунда бот-өөредилге-биле өөренип турар. Оонбиле чергелештир ол бодунуң иштин билинин бедидеринче онза чүткүлдүг, солунларны, журналдарны хөйү-биле чаңдын алган номчуп турар.

Бо хүннерде школада «Орлёнок» деп шеригжиткен оюнга белеткел эгелээн. Ону шериг херээнин башкызы Валерий Салчак балдилиг организастан, удуртуп турар.

О. БОТТУГ-ООЛ.

Эрзин район.

ЧАГАЛАРДАН ОДУРУГЛАР

Эрзинде «Чаа орук» биле «Коммунизиче орук» колхозтарының спортчуларының волейболга эш хуузунуң ужуражылгазы Нарынга болган. Аная чаа-орукчулар тиилээн.

Нарын суурнуң бирги чери дээш кудумчулар волейболистерниң аразынга маргылдааны база эрттирген. Орта Нарын кудумчузунуң спортчулары шылгараан.

О. БОТТУГ-ООЛ.

* * *

Эрзиниң Бай-Даг школазында тыва хүреш секциязын бо өөредилге чылында ажыткан. Хоочун моге, бирги разрядчы башкы М. С. Калин-оол ону удуртун турар.

Н. ЭРТИНЕ.

* * *

Кызыл районнуң Кур-Чер ортумак школаның класстарының аразынга боодалга маргылдаазы, шеригжиткен оюнар болган. Макала тоску, онгу классчылар идепкейлиг киришкеннер.

Э. ТЕЖИТ.

Бөгүн—Шри Ланканың хамаарышпас болганының хүнү

«ЭРТИНЕЛЕР ОРТУЛУУНДА» ЭРГИЛДЕЛЕР

Делегейде чангыс-даа ортулук шаанда ынча хөй аттыг турбаан боор. Эрте бурунгу гректер болгаш римлиинар оны Тапробан деп, а индийжилер — Синхаладвипа деп, тодаргайлаарга синхалдар (арэыланнар) ортулуу деп адап турган. Аная кээн чораан далайжылар, садыгжылар оон кайгамчык чараш үнүштерин болгаш дириг амытаннарын, бойдус байлактарын магадааш, оны «эртинелиг», «тоолчургу», ортулук деп эки сөстер-биле мактап турган. Ортулуктуң үндезин чурттакчылары оны шагшаанлан бээр Шри Ланка— «кайгамчык чараш чурт», «ачы-авыралдыг чер» деп адап келген.

Европадан келген баштайгы эжелекчилер — португалчылар 1505 чылда ортулуктуң эриктеринге дүжүрүгүшкенден бээр оон чурттакчыларының салым-чолунга кадыгберге шылгалдалар эгелээн. Оларның дараазында голландылар, а оон соолуунде англичаннар чедип келген. Европаның колонизаторларының Цейлонну үптеп-дээрбеңдээрп дөрт үүс бежен чыл дургузунда үргүлчүлээн. Олар оортан үнелиг ыяштарны, эртинелерни, шайны, каучукту ап турган.

Хосталга дээш Шри Ланканың улузунуң үр үеде чорудуп келген эрес-маадырлыг демисели 29 чыл мурнунда, 1948 чылдың февраль 4-те, политиктиг хамаарышпас чоруктуу чаалап алгаш-биле доозулган. Ынчалза-даа ол дээрге өзулуг хамаарышпас чоруктуу чедип алырынче үүле баштайгы базым болган. Колониализмниң артыышкынарын узуткаары, национал экономиканы тургузары, бойдус курлавырларына ажыктыг суверенитетти бадыткаары негеттинин турган.

Шри Ланка Республика колдуунда чер ажылдыг чурт. Оон он үш миллион чурттакчы чонунуң хөй кезии көдээ суурларда чурттап турар. Ынчангаш чер реформазының дугайында хоойлу чонга кончуг чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Ол реформаны ийи үе-чадалыг кылдыр амыдырала бот-тандырып эгелээн. Оон бирги үе-чадазы 1974 чылдың августа доозулган. Ол үеге чедир доктааттынган 50 акр черден артып турар 550 муң акр черлерни помещиктерден болгаш феодалдардан хавырып алган. 1974 чылдың күзүнүнде эгелээн ийиги үе-чаданың дургузунда күрүне контролюнда турар черлерге таваачыннарны чурттадып, оларның дыка хөй кезинге көдээ ажыл-агый кооперативтерин тургузуп турар.

Түс черниң болгаш даштыкының хуу компанияларының контрольдан турары плантацияларны национализастаар дугайында 1975 чылдың октябрь 14-те хүлээп алган хоойлу Каттышкан фронт чазааның ап чоруткан чугула хемчеглериниң бирээзи болган. Оон түннелинде 160 муң гектар иштин шолдүг 400 хире шай, каучук болгаш кокос плантациялары күрүненің контролюнче шилчээн. Ол хоойлуну хүлээп алганы экономика талазы-биле хамаарышпас чорук дээш демиселге эң бедик үе-чада болган деп, премьер-министр С. Бандараиаике демдеглээн.

Чурттуң үлепүр хөгжүлдезинче чазак база улуг кичээнгей салып турар. Күрүне секторунуң күүсү чайгылыш чок өзүп, оон бүдүрүлгелери үлепүр продукциялының 45 хире хуузун берип турар. ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш техниктиг дузазының ачызында Шри Ланкада күрүне секторунуң үлепүр бүдүрүлгелери: металлургия болгаш шина заводтары тургустунган, олар чуртту металлдың болгаш автомобиль шиналарының чамдык хевирлерин даштыкыдан садыг алырындан үүле хосталаан эвес, харын даштыкыже сатканының түннелинде күрүшеге дыка хөй акша-хөрөнгүнү берип турар апарган. Совет Эвиделиниң дузазы-биле Коломбо портта чуттан далган комбинады республикада аажок сурагжаан.

Каттыщкан фронт чазаа социал-экономиктиг реформаларны боттандырбышаан, эллээн берге айтырыгларны шиитпирлээр ужурга таваржын турарын демдеглээр херек. Ол айтырыглар хамыктын мурнунда колониалдыг дарладдың арттырып каан аар-берге үүлдери-биле база ол ышкаш Шри Ланкага хамаарыштыр делегейниң империалистиг монополияларының чорудун турар ораатаңзыг политиказы-биле холбашкан. Үлепүр чиг-эдин садыг алырының талазы-биле чурт улуг бергелерге таваржын турар, монополиялар үлепүр чиг-ээдинин ортээн кара өжегээр аартадып, Шри Ланканың даштыкыже үндүг садар кол чүүлдери болур шай биле каучуктуң ортээн чиигедип турарлар.

Оппозициялыг партиларның болгаш барының үзелдиг база троцкиечи угланыышкынның профтөптерин баштыңчыларынга удуртқан янзы-бүрү реакцылыг идегеттер чуртка таварышкан берге байдалдарны боттарынга ажыктыг кылдыр ажыглазарын оралдажып турар. Чижю, оларның дузазы-биле эрткен чылдың декабрь 22-де демиреорукчуларның ажыл соксадыышкынын организастаан. Барының үзелдиг күштер болгаш чөөн үзелдиг экстремисчи идегеттер баштай экономиктиг характерлиг турган ол ажыл соксадыышкынын политиктиг ужур-уткалыг кылдыр шилчидерин оралдашкал. Ынчалза-даа экстремисчи лозунгларның неитерелгей эвес болуп турарын чон эскерип каан. Чазактың ап чоруткан хемчеглериниң ачызында чуртта байдал эттинин турар, ажыл соксатканнарның хөй кезии ажылдаар черлериндe катап чедип келгилээн, демир орук харылзаазы катап тургустунган.

Берге байдалдар турда-даа, Шри Ланка Республика чайгылыш чок бурунгаар хөгжүп турар. Чуртта 1972—1976 чылдарда беш чыл планының түүнделерин үндүргеш, дараазындагы беш чыл планының сорулгаларын төлевилээн, ону бо чылын парламентинин шолчеглиг сонгуулдаларын эрттиргенинин сөөлүнде бадылаар.

Шри Ланка бодунуң тайбынга ышакшылдыг даштыкы политиказының ачызында бүгү делегейге ат-алдарлыг апарган. Када-даа каттышаан чурттарның конференциязын дээди деңнелге эрттирер чер кылдыр эрткен чылдың августа Коломбону шилип алганы ол ат-алдарның херечизи болган.

Шри Ланканың улузу бодунуң тускай догуннаашкынының 30 чыл оюнче киринкен. Совет кижилер Шри Ланканың улузунуң хамаарышпас күрүнезин тудуп тургузарынга, оон экономиказын быжыглаарынга, национал культуразын хөгжүдерингe чаа-чаа чедишкиннерни күзеп турар.

Л. МИРОНОВ.
(ПМА).

Парагвайның Компартиязының удуртукчулары хосталгада

ГАВАНА. (СЭТА). Пресса Латина агентилелдиң дыңнаарындан турары-биле алырга, Парагвайның Коммунистиг партиязының даргазы Антонио Майдана, ПКП ТК-ның кежигүнери Хулио Рохас, Альфредо Алькорта, ПКП-ниң кежигүнү Ашицас Майдана Пазаснос оларны Парагвайда хостаан. Бомбүрэктиң барының талазынга политиктиг хоругдалга эң үр чыткан ол коммунистер Стресснериң диктатуразының кара-бажыкларынга 19 чылды эрттиргенинер. Оларны аная улуг хиличектээшкиннерге болгаш дорамчылаашкыннарга таварыштырып келген.

Парагвайның Коммунистиг партиязының удуртукчуларын хостааны болза оларны камгалаары дээш могаг чок демисежи келген делегейниң деңнилгелиг хөй-ниитизиниң ачызында болган.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

МОСКВАДАН

15.25.—М. Ю. Лермонтов. «Шулукчүнүң өлгенинге».

16.10 — Уругларга фильм. «Чогум чок хоорайда ужураалдар». Уран-чечен телефильм.

17.35—«Бодра Смяна» ыраан тур». Софияның Пионерлер ордузунуң уругларның иштин ырының концерти.

КЫЗЫЛДАН

18.05—Телемедээлер.

18.15—«Делегей байдалынын дончулалы».

18.65—«Тыванын неделязы». Информастыг программа.

18.50—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.00—Медээлер.

19.15—«Хуулгаазын куш». Мультфильм.

19.25—«Москва болгаш москвачылар».

19.55—«Константин Сергеев. Хореография арынары» деп музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези.

21.00—«Бистин намдарывыс. 1930 чыл».

22.00—«Ye». Информастыг программа.

22.30—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Трактор» — ЦСКА. 3-кү үеэн. Челябинскиден дамчыдылга.

23.15—«Артлото».

00.20—00.30—Медээлер.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин өзугаар алырга, бүгүн республиканга бүрген, аязын каан турар агаар болур. Барының талакы районнарга быскан хар чаар. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер.

Агаарның температураазы дүне даглыг черлерге 28—33, өске арткаңнарынга 36—41 градус соок болур. Хүндүс барының талакы районнарга 20—25, өске арткаңнарынга 27—32 градус соор. Автоорук-тарга кестүрү багай эвес.

Республика найысылалынга шокар булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күзү кошкак. Агаарның температураазы дүне 38—40 градус, а хүндүс 26—28 градус соок болур. Автоорук-тарга кестүрү эки.

Редактор
В. С. ШАРАВИИ.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

Ишкири 0,5 литр хемчээлдиг арага шилдерин болгаш ессентуки база боржоми аржаан кудуп чораан шилдерни дараазында хүлээп алыр пунктуларга дужаап болурунарны Кызылдың аъш-чем садыы дыңнадып тур:

№ 1 хүлээп алыр пункт — колхоз рынгунда.

№ 2 хүлээп алыр пункт — Востокта № 13 магазин девискээринде.

№ 4 хүлээп алыр пункт — алгы заводунуң районунда № 13 магазинниң девискээринде.

№ 6 хүлээп алыр пункт — Кирпичная кудумчуда № 22 магазин чанында.

№ 5 хүлээп алыр пункт — Дорожная кудумчуда № 42 магазин чанында.

№ 7 хүлээп алыр пункт — Медицинский переулок № 1.

Шилдерни автомашиналарга дараазында график өзугаар хүлээп алыр:

ВТОРНИК

10 шактан 12 шакка чедир № 19 магазин чанынга (Чурттакчылыг суур).

13 шактан 16 шак чедир 186 квартал девискээринге (суг колонказының чанынга).

СРЕДА

10 шактан 12 шакка чедир № 14 магазин чанынга (Северная кудумчу).

13 шактан 16 шакка чедир Первомайская кудумчуда № 55 магазин чанынга.

ЧЕТВЕРГ

10 шактан 12 шакка чедир Интернациональная кудумчуда № 4 бажың чанынга.

13 шактан 15 шакка чедир 24-кү чуртталга кварталынга (Ленин кудумчузунда № 20 магазинниң дужунга).

15 шактан 17 шакка чедир Кочетов кудумчузунда № 40 магазинниң хериминиң иштинге.

ПЯТНИЦА

10 шактан 12 шакка чедир 4-кү микрорайонда № 30 магазинниң чанынга.

13 шактан 16 шакка чедир Заречная кудумчуда чуртталга кварталының девискээринде № 13 бажың чанынга.

СУББОТА

10 шактан 12 шакка чедир О. Күрседи кудумчузунда № 37 магазин чанынга.

13 шактан 16 шакка чедир «Детский мир» магазинниң хериминиң иштинге.

ДЕЛГЕЛГЕГЕ КЕЛИРИН ЧАЛАП ТУР

Столоваялар болгаш ресторанналр трези февраль 4-те группа, ногаа, балыктан кылган чемнерни болгаш чартык фабрикаттарны эмзадып тургаш садар делгелгени организастап чорудар.

Садыг делгелгезин «Улуг-Хем» ресторанның кафезинге 14 шакта чорудар.

Садып алыкчыларга ристен кылган запеканкаларны, пудингилерни, картофелдиг рулеттерни, бүгү хевирниң чүвүткен далганнарын. ногаа холаан далгандан кылган чүүлдерни саналдаар.

Делгелгеге келирин чаладывыс!

КИНО

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Алдын хемчегеш» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Джульбарс» 9.00, 10.35, 14.50, 16.25, «Делегейни дескиндир 80 хүн дургузунда» (2 серия-лыг) 12.10, 18.00, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ак пароход» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ульзана» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

СЭКП Кызыл хооркому, хооркүүском, республиканың Культура министерствозу болгаш Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чери СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы

Сергей Кончукович ЛАНЗЫНЫҢ

элекке мөчээнин дыңнадып, оон ог-бүлезинге, төрелдериге болгаш чоок кижилериге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизинин 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал киллизинин 2-37-13, культура киллизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үлепүр киллизинин 2-22-64, чагаа киллизинин 2-41-27, информация база совет тургузуг киллистериниң 2-20-60 корректорларының 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, секретариат тың 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16332 ЧАГЫГ № 104.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00421.